

Svenskernes Fordrivelse fra Fyen 1659.

A. De Danskes Landgang ved Kjerteminde og Middelfart; den fjendtlige Hær samler sig ved Nyborg.

Ved K. C. Rockstroh.

Sidst i Januar 1658 havde Karl Gustav erobret Fyen, og trods Freden i Roskilde i Februar rømmede Svenskerne ikke Øen, men havde endnu en meget stærk Besætning der, da de aldeles pludselig og uformodet brød Freden i August samme Aar.

Det første, Svenskerne foretog sig paa Fyen ved dette Overfald, var at overraske de smaa Styrker af dansk Militær, som var bleven indkvarteret der, og at tage de omkring i By og Land boende Befalingsmænd af de regulære Afdelinger og af det fyenske Landeværn til Fange. Derefter gik de straks i Gang med at udskrive det krigsdygtige Mandskab overalt paa Øen, for at sende det bort over Østersøen til de svenske Provinser paa Grænsen mod Polen og Rusland, hvor det skulde udfylde Hullerne i de svenske Regimenter. Der blev i første Omgang, i September—Oktober, udskrevet et Fodregiment og et halvt Rytterregiment samt et stort Antal Matroser og Haandværkssvende; men Udskrivningerne fortsattes ogsaa i den følgende

Tid trods Befolkningens aktive og passive Modstand, fordi Fjenden frygtede for en samlet, national Rejsning af hele Befolkningen, hvis der blev for meget ungt Mandskab tilbage. Ved disse Udskrivninger, der afholdtes i det paagældende Lens (Amts) Hovedby, toges Mandskabet straks paa Stedet og sattes under Bevogtning, indtil Iklædning i Uniform kunde ske. Hvor der fra et Læg ikke mødte ungt, tjenstdygtigt Mandskab, toges en af de bosiddende yngre eller ældre Bønder, indtil en ung og kraftig Karl skaffedes til Stede. Samtidig tog Svenskerne fat paa at befæste Nyborg og opkaste Skanser omkring ved Kysterne, navnlig ved Lillebælt; thi det var jo Meningen, at Svenskerne ikke mere vilde slippe Danmark, og at det danske Folk skulde udslettes som selvstændig Nation.

Det var en haard Medfart, der herved overgik Fyens Befolkning; thi ikke nok med de stadig fortsatte Udskrivninger af ungt Folk, af hvilke Størstedelen aldrig mere gensaa deres Hjem, men døde i de pestsmittede Fæstninger og Skanser i Østersøprovinserne, men den gamle Velstand svandt som Dug for Solen til Underhold af de talrige svenske Regimenter — i April 1658, da Karl Gustav stod paa Sjælland, maatte Fyen underholde ikke mindre end 14 Rytter- og Fodfolksregimenter foruden Artilleri, Tros og talrige Stabe m. m. — og i mange Tilfælde ranede og stjal den menige svenske Soldat, hvad Officererne og Embedsmændene havde levnet ved Udskrivningerne.

Denne haarde Skæbne var dog ikke helt ufor- skyldt. I over 100 Aar havde ingen Fjende sat sin Fod paa Fyens Land, og selv i 1644—45 var Torstenssons energiske Forsøg paa at sætte over Lillebælt

strandede paa Rigsmarsken *Anders Bildes*¹⁾ Dygtighed og Aarvaagenhed. Følgen var da efterhaanden bleven den, at en almindelig Tryghedsfølelse, en Uvillie imod virkelige Ofre af Tid og Midler havde sløvet det iøvrigt saa opvakte Folks Ansvarsbeviethed m. H. til Landeforsvaret. Faktisk var det, at Fyen i den Henseende indtog en Særstilling blandt de danske Landsdele, idet der i dette velbefolkede Land, hvor Svenskerne i 1658—59 udskrev flere Tusind unge Mænd, kun opstilledes nogle faa regulære Kompagnier til Fods og til Hest, medens Tusinder af værnedygtigt Mandskab alene gjorde Tjeneste ved Landeværnet, der kun var maadelig bevæbnet og ekserceret og kun havde ganske faa virkelige Befalingsmænd. Det var dog ikke Bønderne alene, der var »uduelige og søvnagtige«, som *Sten Bilde*²⁾ til Kjærsgaard skriver i Efter-

1) Han var Danmarks sidste Rigsmarsk. Født Aar 1600, dødelig saaret ved Stormen paa Frederiksodde Oktober 1657. Han ejede bl. a. Damsbo paa Fyen og skrev sig til denne Gaard. Han havde deltaget i Christian den Fjerdes Krig i Tyskland som Ritmester og var i 1642 bleven Rigsmarsk. I Krigen 1644—45 ledede han med største Iver og Paapasselighed samt udmærket Dygtighed Forsvaret af Fyen mod Torstenssons Angreb og tilføjede gentagne Gange de Svenske i Jylland betydelige Tab, men lagde sig under Krigen ud med den senere Frederik den Tredie og dennes tyske Omgivelser, der fra den Tid nærrede et uslukkeligt Had til ham og paa mange Maader viste dette. *Bilde* var i alle Henseender en usædvanlig dygtig og energisk Personlighed, men som Hærfører maatte han bukke under for Geniet Karl Gustav og dennes fortrinlige Hær. *Bilde* var besjælet af en glødende Fædrelandskærlighed, og Hensynet til Danmark og det danske Folk gik hos ham foran alt andet. Han fortjener i høj Grad at mindes — og ikke mindst paa Fyen — skønt Misundelse og Miskendelse har forvansket Billedet af hans uegennyttige og kraftfulde Personlighed.

2) *Sten Bilde* til Kjærsgaard, Billesbølle, Bubbegaard, Skafføgaard og Trudsholm var omtrent jævnaldrende med Anders Bilde til Damsbo og havde ligesom denne fulgt Christian den Fjerde som

aaret 1657, da Fjenden stod paa den anden Side af Lillebælt, thi Borgerskabet i Byerne, Præsterne og Fogderne viste den samme Mangel paa Forudseenhed og Offervillighed — ja endog adskillige af Adelen var ikke bedre i den Henseende.

Derfor stillede Fyens Folk paa den skæbnesvangre 30. Januar 1658, da Karl Gustav gik i Land ved Iversnæs, kun nogle faa Hundrede slet bevæbnede Bønderkarle til deres Lands Forsvar, i Stedet for at man, som Langeland, Møen, Falster og Lolland gjorde det i 1659, skulde have mødt med Tusinder af kraftige, modige og velbevæbnede Forsvarere, der kunde have lagt et afgørende Lod i Vægtskaalen

Rytterofficer i Krigen i Tyskland. 1628—29 var han Ritmester for fyenske Rostjeneste, og han vedblev, skønt han var Godsejer i stor Stil, i de næste 30 Aar omtrent uafbrudt at høre til Hæren. Ved Begyndelsen af Krigen 1657 opstillede han, der tillige var Lensmand paa Koldinghus, et meget fornemt og kostbart, men ogsaa meget dygtigt Rytterregiment paa 1000 Heste, hvilket dog blev næsten ganske ødelagt, da Svenskerne indtog Fyen i Januar 1658, idet kun omtrent 2 Kompagnier under Sten Bille den yngre slog sig igennem Fjenden og naaede over i Sønderjylland, hvor de i de følgende Maaneder førte en ivrig og heldig Partigængerkrig med de Svenske. Om Efteraaret og Vinteren 1657—58 havde Sten Bille sammen med Otto Krag meget virksomt ledet Anstalterne til Fyens Forsvar, men Forholdene var dem i alle Henseender meget ugunstige. Ved Fyens Generobring fulgte Bille med allerede fra Kiel, men havde ingen egentlig Kommando. Ved Slutningen af 1660 boede han med en Datter paa Kjærsgaard, medens Skafføgaard var overladt til Svigersønnen, *Henrik Ditlev Holck*, og Bubbelgaard var ganske ødelagt af Fjenden. Hans Formuesomstændigheder havde under Krigen faaet et slemt Knæk — han havde bl. a. en Fordring paa 60,000 Rdl. hos Regeringen — og i de kommende Aar gik det mere og mere tilbage for ham, og omkring 1670 maatte han skille sig ved det meste af sine fyenske Ejendomme. Han havde alle Dage været en virksom og dygtig Soldat, en varm og nidkær Fædrelandsven.

og holdt Land og Folk fri for næsten to Aars Trældom og mangeaarig Elendighed, Fattigdom og Sorg.

Endnu under den saakaldte Fredstilstand i Juli 1658 røvede og stjal de svenske Soldater overalt fra Bønderne, og den bekendte meget dygtige og patriotiske Rigsraad *Otto Krag*¹⁾, dengang Lensmand paa Nyborg Slot, skriver herom meget betegnende: »Efter som Ryttere och Soldatter, nu det lidet Queg, Bunden tilbage haffuer, dennem hemmeligen fratager och, af Aarsag de imod gjorde Forbud det leffuendis iche i Kiøbstederne kand selge eller afhende, det paa Landet slagter och saa Slachten (d. v. s. det slagtede) i Kiøbstederne indbringer och for en skammelig Priis, Landet och Bønderne til total Forderffuelse, selger och afhender. Naar det och i it Lehn och dis Kiøbsteder forbydes, fører Soldatterne det it andet Steds hen, huor de det kand quit vorde.« Naar det kan gaa saaledes til, medens der var Fred med Fjenden, kan man tænke sig til Forholdene, da Krigen brød ud igen, og allerede om Efteraaret maatte Bønderne levere deres

1) *Otto Krag* til Voldbjærg, Trudsholm m. m., Rigsraad, blev født 1611. Blev brugt meget af Rigsraadet og Kongen i Tiden før 1660 og var en særdeles dygtig, uegennyttig og velmenende Mand, som paa mange Omraader virkede til bedste for Land og Folk. Skønt han ikke selv var uddannet til Krigsmand, søgte han med betydelige, personlige Opofrelser at styrke Forsvaret af Fyen i 1657, særlig i sit eget Len. I Vinteren 1657—58 var det ham og Sten Bille, der tog sig af Anordningerne til Fyens Forsvar, og at saa meget var forsømt i tidligere Aar falder ikke ham til Last. — Han ledede Rigsraadets Modstand mod Regeringsomvæltningen i 1660 og var selvfølgelig af den Grund ilde lidt af Kongeparret og dets Tilhængere, og det er vel denne Stemning, der har affødt den naragtige Anekdote om et formentlig Sammenstød i de bevægede Omvæltningsdage mellem Krag og en Borgermand paa Gaden i Kjøbenhavn. Efter Regeringsforandringen trak han sig fuldstændig tilbage fra det offentlige Liv og døde 1666.

Korn til Svenskerne, som solgte det i Tyskland — men rigtignok uden at Bonden fik noget af Salgssummen. Da Krigen var endt, laa ogsaa over en Sjettedel af den hidtil dyrkede Jord hen som øde, ubebygget og ubefolket.

* * *

Allerede i Efteraaret 1658 var Svenskerne bleven trængt ud af Jylland, idet kejserlige, brandenburgske og polske Hjælpetropper rykkede ind fra syd, de danske Tropper fra nord, og kun i Frederiksodde (Fredericia) holdt de Svenske sig endnu en Tid lang. Indtil det følgende Efteraar holdt da vore Tropper Størstedelen af Jylland besat; Kurfyrsten af Brandenburg tvang Svenskerne til at opgive Frederiksodde og gjorde Forsøg paa at sætte over til Fyen, hvad der dog mislykkedes af Mangel paa Skibe. Herefter trak Kurfysten sig tilbage til Tyskland, idet han efterlod et mindre Hjælpekorps af de fremmede. I Jylland og i Hertugdømmerne var der i det forløbne Aar bleven udskrevet og hvervet flere Rytter- og Fodfolksregimenter, og efter at Svenskerne havde lidt det store Nederlag foran Kjøbenhavn Natten mellem den 10. og 11. Februar 1659, opstod der hos Regeringen i Kjøbenhavn Planer om fra Holsten at føre disse ny Regimenter over Lolland-Falster og Møen ind paa Sjælland ved Vordingborgeggen og dernæst med disse Tropper og Kjøbenhavns Garnison at rette et samtidigt Angreb paa den svenske Hær paa Sjælland. Men disse Planer krydsedes af Karl Gustav, idet han i Løbet af Foraaret og Forsommeren 1659, trods den mest heltmodige Modstand fra Befolkningens Side, efterhaanden bemægtigede sig alle Smaaøerne.

Til Gengæld rettedes nu Tanken mod Fyens Gen-
erobring, og ved Slutningen af September indskibedes
der i Kjøbenhavn paa en Krigs- og Transportflaade
— de fleste Krigsskibe var hollandske under Kom-
mando af den berømte Admiral *de Ruyter*¹⁾, Danmarks
trofaste og ivrige Ven — et Landgangskorps paa om-
trent 2000 Mand hollandsk Fodfolk, hvorefter Flaaden,
omtrent 90 Sejlere stærk, afgik til Kiel. Her indski-
bedes i Oktober yderligere nogle Hundrede Mand
Fodfolk samt omtrent 2500 Ryttere, saa at hele Land-
gangskorpset, der var stillet under Befaling af Felt-
marskalk *Hans Schack*²⁾, udgjorde omtrent 5000 Mand.

1) Han var født i Vliessingen i Holland 1607; dødelig
saaret 1676 under en Kamp ved Syrakus paa Sicilien. *De Ruyter*
var Hollands mest populære Søhelt, agtet af enhver, der kendte
ham, tilbød af alle sine undergivne, uforlignelig som Anfører og
som Menneske. Han viste sig til enhver Tid som en oprigtig og
varm Ven af Danmark; men ofte maatte han af Hjærtet beklage,
at hans Ordre og Instruktioner fra det nederlandske Senat hindrede
ham i at udrette for Danmark alt det, hans djærve og ædelmodige
Sind indgav ham.

2) Født 1609 i Sønderjylland. Faderen var af tysk, Moderen
af sønderjysk Adel. Efter i sin første Ungdom at have været i
dansk Tjeneste og bl. a. under Christian den Fjerde deltaget i Kri-
gen 1625—26 gik *Schack* i Krigstjeneste hos Gustav Adolph og den
protestantiske Liga. 1636 gik han i fransk Krigstjeneste og forblev
der til 1651, da han som Generalmajor vendte tilbage til Hjemmet.
I Slutningen af 1657 gik han atter over i dansk Tjeneste som
Generalløjtnant og var i det første Aar af Kjøbenhavns Belejring
Guvernør i Staden og Sjælen i Forsvaret. 1659 blev han Felt-
marskalk, i 1660 „Rigsfeltherre“ og derved Overhoved for det danske
Hærvæsen, som han ledede meget dygtigt og efter Omstændig-
hederne meget økonomisk, skønt Tidsforholdene gjorde en stærk,
staaende Hær nødvendig ogsaa i Fredstid. 1671 blev han ophøjet
i Grevestanden, og Slægten Brockenhuus-Schack nedstammer fra
ham. Han var en meget formuende Mand, allerede før han i 1657
gik i dansk Tjeneste, og han samlede store Jordegodser her i Lan-
det. Han døde 1676.

Schack traf under Afsejlingen fra Kiel Aftale med Rigets anden Feltmarkalk, *Eberstein*¹⁾, om at denne med sit Korps, der udgjorde omtrent 4000 Mand, skulde søge at sætte over Lillebælt til Fyen, medens Schack landede paa Østkysten af Fyen, enten ved Nyborg eller ved Kjerteminde; derefter skulde de søge at forene sig og samlet gaa mod Svenskerne.

Disse var vel yidende om, at et Landgangsforetagende fra dansk Side var i Gære, men de antog nærmest, at Angrebet gjaldt Lolland, Sjælland eller Skaane, og den svenske højstkommanderende paa Fyen, Feltmarskalk *Philip, Pfalzgreve af Sulzbach*, beklagede overfor Karl Gustav i høje Toner, at der var saa ringe Udsigt til, at han med sit fyenske Korps kunde komme til at tage Del i Kampen mod de Danske: han fik i Virkeligheden mere end nok deraf! Forøvrigt var det ikke saa mærkeligt, at Svenskerne endnu lige til den sidste Time blev skuffede m. H. t. Maalet for de Danskes Angreb, thi Instruksen for Schack angaaende Toget udtalte ikke noget bestemt om Maalet; men Kong Frederik havde personlig givet Schack Ordre om, at Angrebet først skulde rettes mod Fyen.

Den 28. Oktober om Aftenen kastede Orlogs- og Transportflaaden Anker ved Lollands Albu, Cheferne

1) Af en sachsisk Adelsslægt. Født 1607. Deltog fra sin første Ungdom i Trediveaarskrigen i Tyskland, snart paa den ene, snart paa den anden Side. I Slutningen af 1657 traadte *Eberstein* i dansk Tjeneste og blev kort Tid efter Generalguvernør i Hertugdømmerne. 1665 tog han sin Afsked af dansk Tjeneste. Han var en meget dygtig, energisk og erfaren Krigsmand, en helt igennem hæderlig, retsindig og pligtopfyldende Personlighed og en ivrig Tjener af danske Stat; men han var noget ømtaalig, paastaaelig og i det hele taget noget umedgørlig, da han ikke taalte nogen som helst Indblanding i sine Anliggender.

samledes ombord hos Admiralerne og Generalerne, og det meddeltes dem, at *Toget gjaldt Fyens Erobring*. Tidlig om Morgenen den 29., en Lørdag, gik Flaaden igen under Sejl, gik øst om Langeland og naaede samme Dags Formiddag ved 9-Tiden op til Slipshavn ved Nyborg; men da Vejret var uroligt og Vinden imod, kunde Skibene ikke komme langt nok ind i Nyborg Fjord, saa at den danske Admiral, den kloge og kække *Henrik Bjelkes*¹⁾ Signal og Ordre til Landgang — et gult Flag fra hans Admiralskib »Trefoldigheden« — ikke kunde udføres. Fjenden, under Pfalzgrevens egen Kommando, stod i fuld Slagorden paa Østerøen for at modtage Angrebet; men det hele blev kun til en Kanonade mellem de to Parter indtil Klokken to om Eftermiddagen.

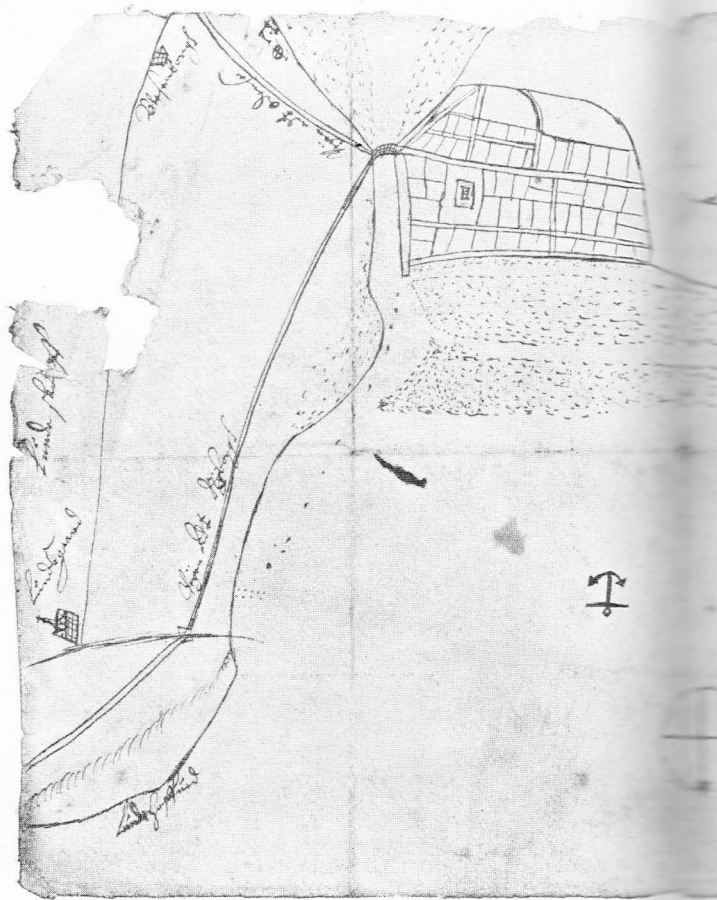
Efter at Flaaden havde lagt sig længere ind paa Reden, satte de Danske 2000 Musketerer i Baade (»Espinger«) og Smaaskuder og søgte en stor Del af Natten igennem at komme i Land henne ved Corfitz Ulfeldts Gaard »Ellensborg«, nu »Holckenhavn«, idet de animerede Mandskabet ved uafsladelig at raabe det sædvanlige Kommando til Angreb: »Drauf! Drauf!« (Gaa paa! Gaa paa!). Ellensborg var imidlertid bleven besat af de Svenske med Dragoner (beredent Fodfolk som altid kæmpede tilfods) og 3 Rytterregimenter, saa at ogsaa dette Angreb maatte opgives, og Flaaden lagde sig atter udenfor Slipshavn. Her forblev man liggende stille den 30. — Søndag — over og besvarede

1) Af gammel norsk Adel, født 1615. Blev i sin Ungdom uddannet i Nederlandene m. fl. St. i Krigstjeneste til Lands og til Søs og gjorde derefter Tjeneste hjemme en Række Aar i Landhæren. 1657 var han Chef for Flaaden. Han var en djærv, uafhængig tænkende Personlighed og har næppe staaet højt i Hoffets Gunst. da han efter Enevældens Indførelse levede ret ubemærket. Død 1683.

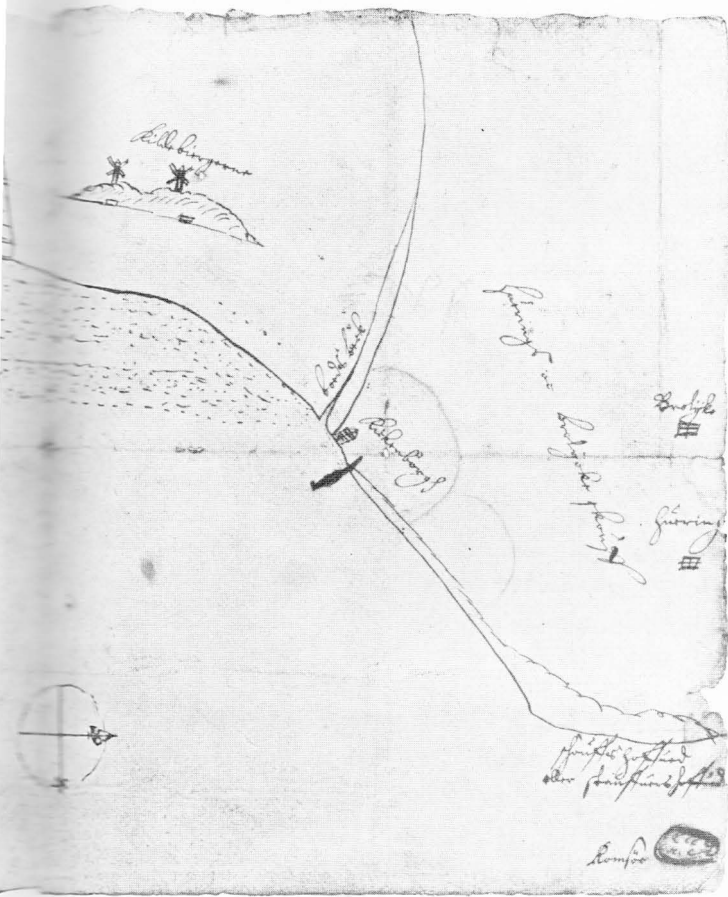
ikke engang den mod Skibene rettede Beskydning. Der holdtes atter Krigsraad, og det besluttedes, at Kursen skulde sættes efter Kjerteminde, hvor Landgang skulde forsøges; men for at skuffe Fjenden gjordes der om Natten mellem den 30. og 31. Alarm og foretoges Bevægelser, som om man vilde prøve et nyt Landgangsforløb. Admiral Ruyter benyttede Alarmen om Natten til med nogle Chalupper og Baade at nærme sig selve Nyborg By og var saa heldig at fange 3 Bønder og 2 Kvinder, som straks fortalte alt, hvad de vidste om Svenskernes Forhold, og det var den første Forbindelse, det danske Korps fik med Landet.

Klokken 3 om Morgenen den 31. Oktober gik da Flaaden under Sejl i al Stilhed, efter at man i Forvejen havde afsendt Marinekaptajn *Peter Petersen Kjerteminde*¹⁾ mod Landgangsstedet, for at han skulde pejle Løbet ind til Byen og i det hele skaffe nøjagtige Efterretninger om de stedlige Forhold. Han havde, inden han afsejlede, efter Hukommelsen lavet en Kortskitse af Kjerteminde, Havnen og Reden samt den nærmeste Omegn, hvilken Skitse endnu eksisterer og er gengivet her. Svenskerne, der med den mest anspændte Opmærksomhed fulgte alle Flaadens Bevægelser, opdagede dog straks, at Flaaden lettede, og da Vind og Strøm var saa ugunstige, at de 2½ Mils Sejlads fra Nyborg til Kjerteminde tog omtrent 12 Timer, havde Svenskerne ingen Vanskelighed ved langs Stranden at følge Flaadens Bevægelser. De var tillige straks paa det rene med, at de Danske vilde forsøge sig ved Kjerte-

1) Han var barnefødt i Kjerteminde og havde i mange Aar tjent i den nederlandske Flaade. 1656 blev han Kaptajn her hjemme og viste sig som en erfaren, meget dygtig Sømand og meget sprogkyndig. 1665 blev han Ekvipagemester.

Marinekaptajn Peter Petersen

ersens Kortskitse af Kjersteminde.

minde, saa at da Flaaden om Eftermiddagen samme Dag lagde sig ind foran Byen, havde Svenskerne, der her havde 6 Rytter- og 2 Dragonregimenter, opkastet Forskansninger ved Stranden og besat disse med af-siddede Dragoner, medens Hovedmassen af Rytteriet stod opstillet tæt syd for Byen, i Nærheden af »Lunds-gaard«, og en mindre Del nord for Byen.

Admiralerne havde anordnet, at Skibene skulde lægge saa nær til Land som muligt, og de ankrede derfor op 3—500 Alen fra Byen og indledede, Land-gangen med en vældig Kanonade, der først rettedes mod det svenske Rytteri syd for Byen, saa at Rytterne skyndsomt maatte søge Ly i Kløfter og bag Høje samt bag Lundsgaard¹⁾. Dernæst rettedes Beskydningen mod Byen og Stranden, men særlig mod den lange Bro syd for Byen for at hindre det fjendtlige Rytteri i at trænge frem herover. Imidlertid var Fodfolkets første Afdeling, 800 Mand, steget i Baadene og roede, med det danske Fodfolk i forreste Linie, »i Guds Navn, med flyvende Faner og i god Orden«, som det hedder i en samtidig Beretning, ind imod Land, under stærk Beskydning af de svenske Dragoner paa Stranden. I den forreste Baad var Chefen for Kompagnierne af Kongens Livregiment til Fods (nu Livgarden til Fods)

1) Lundsgaard ejedes og beboedes af en Adelsmand, *Palle Rodsteen*, der foruden at være Chef for et Kompagni var en af de fyenske Landkommissarier, altsaa en af Lederne af Provinsens Forsvar før Svenskernes Ankomst. Der fortælles, at Pfalzgreven ogsaa var blandt dem, der maatte søge Ly bag Lundsgaard, og at han rasede mod Rodsteen, hvem han mistænkte for at staa i Forbindelse med Angriberne og at have medvirket til, at Angrebet rettedes mod dette for den svenske Hær saa ugunstige Sted, og det siges yderligere, at han truede med at jage Sværdet igennem Livet paa Rodsteen. Rodsteen døde iøvrigt kort efter.

den bekendte Oberst *Hinrich Volrath Both*¹⁾, og Kaptajn P. Petersen (Kjerteminde) for at vise Vej, og derhos var baade Schack og de to Generallojtnanter *Claus* og *Hans Ahlefeldt*²⁾ steget i Baadene.

Selve Løbet ind til Byen var dog saa snævert, at Fløjene af de flere Hundrede Alen brede Baadkolonner hurtig tog Grunden og det endda temmelig langt fra Land, da de for en stor Del i sig selv tunge Baade stak meget dybt og dertil var stærkt belastede med Mandskab og havde en Kanon i Stævnen. Det saa derfor et Øjeblik ret farligt ud for de Danske, og der var nær kommen Forvirring i hele Foretagendet; men opmuntret af Officererne og med disse i Spidsen sprang Mandskabet hurtig fra Baadene ud i det kolde Vand og styrtede mod Strandbredden, løs paa Svenskerne.

En samtidig hollandsk Beretning fortæller, at den uforlignelige Helt, Admiral Ruyter — der ved

1) Han var en Tysker og var i 1657 indtraadt i dansk Tjeneste, men havde allerede tidligere i flere Aar staaet i den danske Hær, var godt kendt med danske Forhold og kunde tale Dansk. *Both* havde, som Chef for en af Sjællændere, Lolliker og Falstringer dannet Afdeling med Hæder deltaget i Krigen i Skaane 1657 og var i Nakskov under de mærkelige Optrin først i Februar 1658. Han faldt i Spidsen for sin Afdeling i Slaget ved Nyborg den 14. November 1659. Han var en tro og oprigtig Tjener af den danske Stat, en hæderlig, dygtig og uforfærdet Soldat.

2) De var begge Holstenere. *Claus A.* var født 1617 og havde i mange Aar gjort Tjeneste i Hæren i alle Grader Han var gift med Christian den Fjerdes Datter, Vibeke Kruse og altsaa Svoger til Ulrik Christian Gyldenløve. Deltog med stor Tapperhed i Kjøbenhavns Forsvar og forblev i Hæren i høje Stillinger indtil sin Død 1678. *Hans A.* var født 1624 og havde i mange Aar gjort Krigstjeneste i Udlandet. Den 30. Jan. 1658 kæmpede han med stor Tapperhed og Dygtighed ved Iversnæs. Efter Krigen blev han Kommandant i Nyborg og Guvernør over Fyen. Han giftede sig til Glorup. Han døde 1694 og hans Gravmæle i St. Knuds Kirke i Odense er vel bekendt.

Landgangen var klædt paa som almindelig Matros — syntes, at de Danske ikke roede hurtig nok ind mod Stranden, hvorfor han øjeblikkelig sprang i en med 4 Rorkarle bemanded Baad og ilede ind i Baadkolonnen, hvor han tilraabte Officererne: »Nu er vi her! Nu maa vi ogsaa i Land!« idet han tilføjede: »Se her! Nu gaar jeg foran!« og hermed ilede han ind mod Strandbredden.

Schack var blandt de forreste ved Landgangen, og da de angribende kom ind paa det grunde Vand, sprang han straks ud af sin Baad, med den blottede Kaarde i Haanden, idet han tilraabte sine Folk: »Nu gaar jeg foran som en ærlig Soldat!« Han efterfulgtes af den i hollandsk Tjeneste værende Oberst *Killegrew*, og det hollandske Fodfolk skyndte sig, det bedste de kunde, og var lige ved at komme forbi de Danske. Da raabte Schack til disse sidste: »Det er en evig Skam! Vi har Avantgarden, og Hollænderne er nu kommen foran os!« Nu sprang de Danske alle som en ud i Vandet og gik med største Mod løs paa Fjenderne.

En anden samtidig hollandsk Beretning siger dog, at Ruyter vel med kraftige Ord formanede Soldaterne til at gøre deres Pligt men personlig forblev bag ved Linien for at ordne og lede, medens derimod en fransk Adelmænd i hollandsk Tjeneste, *Baron Buat*, særlig udmærkede sig her.

Inden vort Fodfolk naaede ind paa tørt Land, udførte nogle mindre, svenske Rytterstyrker gentagne Angreb i Flanken paa det, men blev hurtig kastede tilbage tillige med Dragonerne paa Strandbredden. Dernæst trængte vort Fodfolk hurtig op gennem Byen, kastede Fjenden fuldstændig ud deraf og barrikaderede Broer og Gader. Inden Fjenden forlod Byen, stak

han Ild paa den paa 4 forskellige Steder; men vore Folk var hurtig ved Haanden for at slukke, og kun et Par Huse brændte af.

Selve Landsætningen og Kampen havde kun staaet paa en kvart Time, og Tabet paa begge Sider var ret ringe, til Trods for at den her foregaaede Krigshandling var af den mest vidtrækkende Betydning. Foretagendet havde i Anlæg og Gennemførelse vist de for Schack typiske Egenskaber: rolig Klogskab, omfattende militær Viden, grundig Forberedelse og resolut, kraftig Handling i Afgørelsens Øjeblik. Særlig heldig viste det valgte Landgangssted sig derved, at de store Krigskibe kunde medvirke ved selve Landgangen, og at det talrige og fortrinlige svenske Rytteri paa Forhaand var næsten udelukket fra at kunne gribe ind.

Den svenske højstkommande paa Fyen, Pfalzgreven, var en ung Mand, kun 29 Aar, og om han end personlig var en overmaade tapper Officer, manglede han, dog Schacks Erfaring og Klogskab. Til Gengæld havde den svenske Hær en Mængde overordentlig dygtige og erfarne Befalingsmænd i alle Grader og krigs- og sejrvente Veteraner blandt de menige. Det er betegnende for Pfalzgreven, at han, allerede den Dag den fjendtlige Flaade viste sig foran Nyborg, i stærke Udtryk undskyldte sig overfor Karl Gustav, dersom det skulde lykkes Fjenden at komme i Land. Dog, Dagen efter var hans Selvtillid igen vendt tilbage; men den 31., da Landgangen ved Kjerteminde var foretagen, skriver han til Kongen: »Nu har den ulyksalige Stund naaet mig, som jeg saa længe har forudset!« Og han fortvivler ved Tanken om, hvorledes han skal skaffe Forplejning og Fourage til sin Hær, thi det er umuligt at drive Fjenden bort fra den Plads, hvor han staar. »Jeg ser ingen

Mulighed for at komme ud af denne Labyrint og kan kun paakalde Guds Barmhjærtighed.«

Han havde allerede givet Ordre til, at alt hans Infanteri og alt det transportable Skyts skulde føres fra Lillebæltsegnen til Nyborgegnen, og han vilde af al Kraft forberede Nyborg til at optage hele den svenske Hær. Natten til den 1. November modtog han dog en Skrivelse fra Karl Gustav, som var ilet til Korsør for paa nærmeste Hold at følge Begivenhederne paa Fyen. Heltekongen, Geniet, som aldrig fortvivlede men altid forstod at bringe det bedst mulige ud af enhver selv nok saa farlig Situation, opmuntrede Fyrsten paa det bedste og fik virkelig sat Mod og Tillid i ham, saa at han bestemte sig til den 2. November at afmarchere med alt Rytteriet og Dragonerne for at »sætte mig foran det Pas, der gaar fra Kjerteminde til Odense« (Munkebotangen), for at fastholde Fjenden og hindre ham i at proviantere sig. Sit Infanteri efterlod han ved Nyborg under General *Weyher*¹⁾. Han mente, at han vilde kunne holde det gaaende 10—14 Dage, og derefter haabede han, at »Vorherre eller Kongen« vilde finde paa Midler til at frelse ham og hans Hær. — Det er interessant at se, at Pfalzgreven straks fra første Færd bedømte Schack og dennes Krigsførelse rigtig; thi han udtaler allerede da, at han tror, at Schack vil søge at faa den svenske Hær til at »krepere« uden Sværds slag.

De Danske ved Kjerteminde landsatte endnu samme Dag, den 31. Oktober, alt Fodfolket og dertil 1200 Matroser. De gik straks i Gang med at anlægge og indrette en forskanset Lejr og stod under Vaaben

1) Han gik siden i dansk Tjeneste og døde 1676 som Generaløjntant. Han var en Brandenburger, en dygtig Soldat og en from og retsindig Mand.

i Slagorden Natten til den 1. Novbr. for at være parat til at afvise et fjendtligt Angreb over Munkebotangen. Den 1. Novbr. landsattes Rytteriet, og hermed var Korpset rede til at handle efter Omstændighederne.

Det er højst ejendommeligt at se, hvorledes Manglen paa Fyenboer blandt Officererne i Schacks Hær¹⁾, der dog for en stor Del bestod af indfødte Danske, medførte, at man blandt Stedets Befolkning maatte søge Vejvisere til Odense og forhøre sig nærmere om Vejene dertil. En Præst²⁾ beretter om »den sikreste Vej fra Kjerteminde til Odense«, og han angiver, at den »renligste« Vej førte over »Munkeby (Munkebo), en halv Mil fra Kjerteminde; fra Munkeby til Odense atter 1½ Mil.« »Ad den Vej kommer man til Aasum Bro, som kun skal være »ein Feldweges« paa denne Side Odense. Skulde den være afkastet eller besat, kan man tage Vejen derfra til venstre til Eggeby eller Blanckested Mølle; skulde ogsaa der være noget i Vejen, skal man, stadig til venstre, kunne passere udenom Aaen.« Som særlig egnede Vejvisere angav Præsten a) »Kaptajn *Thomas Christensen*, som i Dag har været paa Hindsholm i Mesing; [han] skal være godt kendt med dette Land, særlig Veje og Pas; [han] har forud tjent Christian den Fjerde i lang Tid³⁾.« »Ligesaa en [Mand] ved Navn *Jens Iversen*, som nu er her i Kjerteminde; [han] kender Veje og Stier.«

1) Palle Rodsteen synes at være bleven bortslæbt af Svenskerne.

2) Sandsynligvis Kapellanen i Kjølstруп *Poul Bagger*, der paa forskellig Maade var virksom i disse Dage (se S. A. Sørensens Kjøbenhavns Belejring og Fyens Generobring. S. 161).

3) *Thomas Christensen* var nu en gammel Mand, thi han

En anden Efterretningsmand for det danske Korps, *Herman Hermansen*, fik af Schack Attest for, at han »ved Landgangen ved Kjertemindede bragte os gode Efterretninger om den her paa Fyen værende svenske Armé og siden vedblev dermed.«

Pfalzgreven ankom endnu den 2. November til Ulriksholm, ved den sydlige Spids af Kjertinge Nor, hvorfra han kunde hindre Schack i at marchere mod Odense eller mod Nyborg. Allerede Natten mellem den 2. og 3. sendte han et stærkt Rytterkommando ad Munkebotangen mod den danske Lejr. Kommandoet traf paa den danske »Forvagt« — en ofte langt fremskudt Rytterstyrke til Sikring af Hovedstyrken — og drev den tilbage mod de Danskes Forskansninger ved Kjertemindede, og den 3. rykkede Pfalzgreven personlig frem samme Vej indtil omtrent ved »Lodne Høj,« en lille Mil vest for Kjertemindede, og traf paa det danske Rytterkorps, som var rykket ud fra Forskansningerne. Skønt det svenske Korps »præsenterede« sig til Kamp, kom det ikke til noget Sammenstød, da det ikke laa i Schacks Plan at slaas allerede

havde allerede i Christian den Fjerdes Krig i Tyskland 1625—26 gjort Tjeneste som Kaptajn og Kompagnichef i Kongens danske Livregiment, „Det røde Livregiment“, og havde derefter i over 30 Aar været ansat ved det nordfyenske Landeværn. Den 3. December 1659, i Hovedkvarteret i Odense, fik han af Schack udstedt Salvegardebrev (Fritagelse for Indkvartering og andre Ydelser til Hæren), fordi han, „da Armeen landede ved Kjertemindede, flittigt har ladet sig bruge ved denne. Han er nu dimitteret til sit Hjem og hermed bevilget, at hans Hus og Gaard i denne Krig skal være fritaget for enhver Byrde.“ Gaarden laa i Munkebo By.

nu, og det danske Rytteri trak sig atter ind i Forskansningerne og »under sine Musketter,« d. v. s. bag Fodfolket. Sulzbach, der skønnede, at Terrænforholdene var ham ugunstige for et Angreb under disse Forhold, trak sig derefter tilbage til Ulriksholm igen.

Den samme Dag, altsaa den 3., havde Sulzbach erfaret, at Schack havde til Hensigt at angribe Nyborg — hvilket iøvrigt næppe er rigtigt — og hvis Hensynet til Forbindelsen med Karl Gustav paa Sjælland havde tilladt Sulzbach det, vilde han nu helst helt opgive at forsvare Nyborg og samle hele sin Hær ved Ulriksholm. Han vidste ogsaa allerede den Dag, at Feltmarskalk Eberstein havde i Sinde at sætte over til Fyen, og han lovede Karl Gustav at gøre sit bedste for at forhindre denne Overgang og Ebersteins Forening med Schack; men han havde vedblivende meget vanskeligt ved at fatte en endelig, fast Beslutning og henvendte sig igen bønfoldende til Karl Gustav om Raad og Vejledning.

Vi skal nu kortelig berette om Feltmarskalk Ebersteins Overgang over Lillebælt. Allerede den 31. Oktober var Eberstein ankommen til Kolding med sit Korps, og skønt de ham af Schack tilsagte Skibe til Overfarten ikke kom, som det var lovet, udsaa han sig dog i Dagene indtil den 3. November det for en Overgang gunstigste Sted, idet han bestemte sig til at gaa over og bemægtige sig Højdedraget mellem Hinds-gavl — »det røde Hus« kalder de tyske Officerer det — og Middelfart. Om Torsdagen den 3. November sendte Eberstein et lille Kommando Fodfolk over

Bæltet for at rekognoscere, og da der kun viste sig enkelte fjendtlige Ryttere, skønnede Eberstein, at Fjenden kun var svag, og at der navnlig ikke var fjendtligt Fodfolk i Egnen.

— Ernst Albrecht von Eberstein —

Dette kunde Eberstein iøvrigt ogsaa af en anden Grund gaa ud fra, thi et Par svenske Desertører, Joen Ingildsen og Peder Amundsen — begge indfødte Svenskere — havde kort i Forvejen indfunden

sig hos ham for at berette, at det svenske Fodfolk alt var afmarcheret til Fyens Østkyst og for at »give Anledning til Anfald paa Fyen,« som de udtrykker sig. De berettede derhos Eberstein, at de var Skaaninger — hvad der jo var urigtigt — for at de »kunde staa til troende,« og de kunde forevise Pas fra selve Lensmanden paa Hindsgavl, *Tyge Below*; de hørte til (svensk) Oberst Kruses Fodregiment og havde ligget indkvarteret i Middelfart. Her var de bleven Kærester med et Par Piger og havde besluttet at ville forblive i Danmark og havde derfor »af Kristenkærlighed ladet os bevæge til at gøre de Danske Kundskab.« De skjulte sig derfor, da deres Regiment afmarcherede fra Byen, og i en skrøbelig Baad, uden Aarer og med kun nogle Skovle til at ro med satte de over Bæltet¹⁾

Den 4. November overførtes der da noget Fodfolk under Kaptajn *Jess Knudt*, en Sønderjyde, i Ebersteins Regiment, hvilke satte sig fast i en forladt Skanse mellem Hindsgavl og Middelfart, og derefter overførtes der med det ringe Skibsmateriel, man havde, skiftevis mere Fodfolk og Rytteri. Herved kom det godt til Nytte, at nogle Borgere i Middelfart havde afkøbt Svenskerne nogle af Færgeprammene, som egentlig skulde have været huggede i Stykker, men som nu blev brugte ved Overførelse af Rytteriet²⁾.

1) Aaret efter var de gifte og bosiddende i Middelfart, hvor de fritoges for Skat og Indkvartering, foruden at de hver fik en Belønning af Kongen paa 100 Rigsdaler.

2) En gammel Krigsmand, Kaptajn *Jakob Andersen*, var Eberstein til betydelig Hjælp ved dette Tog, og han var navnlig ivrig for at skaffe Skibe og Baade. Ogsaa han havde tidligere tjent mange Aar i Hæren, baade ved udskrevne og ved hvervede Tropper, baade til Lands og til Søs, og han var særlig godt kendt i disse

De Svenske havde her kun 200 Ryttere, hvilke vel forsøgte at hindre Landgangen men hurtig afvistes ved Kanonskud fra den jyske Side.

Allerede den 4. November afsendte Eberstein stærke Rytterkommandoer i Retning mod Odense, og i Dagene indtil den 9. om Morgenen overførtes hele Ebersteins Korps af holstenske, kejserlige, brandenborgske og polske Afdelinger, næsten udelukkende Rytteri, medens noget jysk Fodfolk besatte Frederiksojde, Stribsodde Skanse og Middelfart. Den 7. afsendte Eberstein, der vidste, at Schack laa fast ved Kjerteminde Embedsmænd og yderligere Rytterkommandoer mod Odense for at skaffe Efterretninger og bestille Kvarter der.

Den 5. November, ved Ulriksholm, havde Sulzbach faaet Melding om, at Eberstein havde begyndt Overgangen og allerede havde en god Del Infanteriovre paa Fyen. Han afsendte derfor samme Dag Generalløjtnant Horn med et Par Rytterregimenter for at forsøge paa »ihnen eins anzuhängen«, d. v. s. opholde Eberstein og mulig tilføje ham Tab; men selv forblev han ved Ulriksholm for at passe paa Schack. Denne har uden Tvivl allerede den 6. faaet Efterretning om Ebersteins Overgang; thi en af Borgmestrene i Odense, den virksomme og nidkære *Knud Jakobsen*¹⁾,

Egne. Han havde ogsaa gjort Krigstjeneste i fremmede Hære og skrev og talte flere fremmede Sprog og var derfor særlig anvendelig ved Ebersteins Korps. Under den første Del af Kjøbenhavns Belejring havde han deltaget i Forsvaret og havde dernæst fulgt Kurfyrsten af Brandenburg, da denne i Foraaret og Sommeren 1659 søgte at sætte over til Fyen.

1) Han var en meget benyttet og usædvanlig dygtig Mand. I 1661 var han i Kjøbenhavn Medlem af en Kommission til at „revidere Lovbogen“, i hvilken Anledning de fynske Købstæder fik Ordre

overtalte tre Mænd der nemlig *Hans Anthonisen* (*Tønnesen*) *Rasmus Hansen Vagtmester*¹⁾ samt *Niels Jørgensen* (*Vigelsøe*) — hvilke allerede een Gang tidligere havde været hos Schack med »Kundskab og Breve« fra Borgmesteren — til i al Hemmelighed at begive sig til Schack med en ny Skrivelse fra Borgmesteren. De tre Mænd slap ogsaa godt igennem til Kjerteminde, men paa Tilbagevejen blev de fangne af Svenskerne, som klædte dem »moxen« af lige til Skindet, saa at de ved Nattetide maatte vade gennem Fjorden »i Frost og Kuld«.

Trods denne ublide Medfart var de tre fædrelandskærlige og dristige Mænd dog straks efter parate til igen at gaa med nye Breve fra Borgmesteren til Schack og til at bringe nye Efterretninger, og paa Tilbagevejen fra Kjerteminde førte de endog med sig fra Munkebo den bekendte Generaladjutant *Mikkel Skov*²⁾, »med største Livsfare, saa godt som igennem og forbi Fjendens ganske Armee, og leverede ham her til Odense i Borgmesters Hus«. Borgmesteren gav Skov »Hest og fornøden Befordring og flyede ham (d. v. s. besørgede ham bragt) paa Vejen til den anden Armada,« saa at Skov ankom den 9. Novem-

til at betale ham en Pengesum. Han var vel anset overalt paa Fyen baade blandt adelige og uadelige.

1) D. v. s. Tilsynsmand ved Bavner og Bavnevagter.

2) Han var en Præstesøn ovre fra Gøinge Herred i Skaane og var kendt som en dristig og forslagen Partigænger og erfaren Soldat. Baade i Skaane 1657, ved Københavns Belejring og nu paa Fyen blev han benyttet meget ved farlige Foretagender, hvorved det kom ham godt til Nytte, at han talte Svensk som en indfødt. Om alle hans Fortællinger om sine Bedrifter er sande, kan vel være tvivlsomt nok, men at han var en forvoven Karl, og at han har været paa Færde mange Steder er sikkert nok.

ber om Aftenen hos Eberstein, der var naaet frem til Kjærsgaard med sit Korps — og dette skønt der baade i og omkring Odense By var flere svenske Rytterafdelinger Natten mellem den 8. og 9.¹⁾

Den ulykkelige Sulzbach vaklede stadig frem og tilbage mellem forskellige Beslutninger. Den 6. havde han bestemt sig til at rykke mod Eberstein ved Middelfart, og han marcherede endnu samme Dag gennem Odense, men standsede og slog Lejr ved Snekstrup tæt nordvest for denne By. Skønt han havde skrevet til Karl Gustav, at han agtede at kaste sig over Eberstein, hvad Kongen var meget tilfreds med, var han dog nu atter henvenden i Tvivl om, til hvad Side han skulde vende sig: mod Eberstein eller mod Schack; thi en Rytterstyrke af hans havde haft et Sammenstød med Schacks Rytteri og havde taget nogle Fanger samt skaffet Efterretning *baade* om, at Schack forskansede sig stærkt ved Kjerteminde og hertil ogsaa benyttede 1400 fra Flaaden landsatte Matroser *og*, at Schacks Regimenter bragte alt deres »Plunder« (løse Ejendom) ombord paa Flaaden, hvilket

1) De tre brave Mænd ansøgte siden Kongen om nogen Benaadning „for saadan voris Liffs Wogelse, ond Medfart och Kleders Mistelse,“ og de blev indtrængende anbefalede til Kongen baade af Schack og af den energiske og dygtige Generalkommissarius *Otto Powisch* samt af Admiral Henrik Bjelke, hvilke alle udtalte, at de tre Mænd havde „ladet sig finde villige og tro helst efterdi de for (fremfor) andre alene fandtes, som sig fra Odense lode bruge.“ — Rasmus Hansen Vagtmester fik tilstaaet for Livstid Frihed for Indkvartering, Byens Skat og Tynge, hvorhos han og de to andre Mænd fik udbetalt hver 100 Rigsdaler. De mente rigtignok at have faaet Løfte om en Gaard hver, og Hans Anthonisen udbad sig derfor en bestemt Gaard i Næsbye (St. Hans Klosters Len), Rasmus Hansen en Gaard i Bolbro og Niels Jørgensen en i Anderup.

sidste formentlig kunde tyde paa en Fremrykning mod Nyborg. For at kunne møde en saadan Fremrykning turde Sulzbach ikke fjærne sig synderlig fra Odense, og hertil kom, at han med største Fortvivlelse klagede over de slette Veje mellem Odense og Middelfart, Hestenes store Udmattelse og Manglen paa Hestefoder i disse Egne. Endnu den 7. vilde han se det an — som han skriver til Karl Gustav — undgaa enhver Afgørelse for at holde sig parat til ved Karl Gustavs Hjælp efterhaanden at føre sit Korps over paa Sjælland. Men om Aftenen sidst nævnte Dag marcherede han tilbage gennem Odense, hen imod Munkebotangen, i det Haab at kunne falde over Schack, dersom denne vilde gaa mod Nyborg eller Odense.

Schack var i Virkeligheden ogsaa rykket ud af sin forskansede Lejr og var marcheret et Stykke i sydvestlig Retning, mod Odense, for ikke at slippe Sulzbach af Øje; men han holdt sig vedblivende forsigtig inde paa Munkebotangen, saaledes at Sulzbach ikke kunde faa Rum nok til Udvikling til Kamp. Den ulykkelige Sulzbach, der samtidig fik Efterretning om, at Eberstein var forholdsvis stærk paa Fodfolk — hvilket var ganske urigtigt — indsaa nu, at han havde forsømt det gunstige Tidspunkt til at falde over Eberstein, medens han stadig ikke kunde lokke den koldblodige og krigskyndige Schack ud af den gunstige Opstilling. Han henfaldt da fuldstændig i Fortvivlelse, opgav enhver Tanke om Offensiv og Kamp i aaben Mark og besluttede selvsamme Aften, den 7., at trække sig tilbage til Nyborg i den Hensigt at forsvare sig der til det yderste. Det var derfor nu til ingen Nytte, at Karl Gustav, der vedblivende fra Korsør fulgte Begivenhederne paa Fyen, ivrig op-

muntrede Sulzbach til at udføre Planen om energisk Angreb paa Eberstein: *det gunstige Øjeblik hertil var forspildt!*

Den 8. om Aftenen sent ankom Sulzbach da til Nyborg; den 9. om Eftermiddagen formerede Eberstein — der maatte antage, at i ethvert Fald en Del af den svenske Hær var i Fremrykning mod ham — ved Middelfart sit Korps i Slagorden og rykkede frem med den bestemt udtalte Hensigt at opsøge Fjenden, hvor han maatte findes, for derpaa at angribe ham, og endelig rykkede Schack samme Dags Aften ind i Odense, medens en Del af den hollandske Flaade lagde sig udenfor Nyborg. Ved Kjerteminde forblev foreløbig endnu Admiralerne Ruyter og Bjelke med Resten af Flaaden.

Hermed var Feltogets første Afsnit udspillet, Foreningen mellem de to danske Korps i Realiteten tilvejebragt og den svenske Hærs Skæbne beseglet.

De to danske Korps var i to Henseender gunstigere stillede end den svenske Hær, nemlig m. H. t. Ledelsen og til Efterretningstjenesten, idet baade Schack og Eberstein — om end i mange Punkter vidt forskellige — var yderst erfarne, omsigtige og dertil energiske Chefer, og de blev fortrinlig betjent af Befolkningen med Efterretninger om Fjenden, saa at de vidste fuld Besked med dennes Forhold. Foruden hvad der foran er berettet om enkelte dristige, fædrelandskærlige Mænds Hjælp skal nævnes, hvad der meldtes til Schacks Korps alene den 9. November:

»Jep Olsen i Torpe i Mesinge Sogn gik fra Nyborg i Aftes Middagen med nogle udkommanderede [Soldater, for] at hente Furage og Proviant. [Han melder]

1. At forgangen Mandag (altsaa den 7.) kom fra Korsør over med en Smakke nogle Soldater, og som Ordet gik i Nyborg, var de 6 Rott¹⁾; et hollandsk Skib gjorde Sejl efter dem, men kunde ikke naa dem, for de løb paa Grund.

2. De Svenske havde imellem sig Tidender, at Brandenborgerne skulde være overkommen, 6000 Mand stærke, og de (d. v. s. de Svenske) skulle være kun 4000 stærk.

3. Saa de (d. v. s. Jep Olsen og de udkommanderede Soldater) de svenske Troupper komme anmarcherende, og sagde de i Byen, at deres Armee skulde komme did i Aftes.

4. De (d. v. s. Svenskerne) førte ved 10 Stykker (Kanoner) i Byen; de største var der 16 Heste for. Lidet Fodfolk kunde de se, som om Dagen gik og arbejdede, og om Natten holdt de Vagt; de var meget slette og ønskede at kunne blive af med Livet.²⁾

Niels Andersøn samme Steds fra beretter det samme.«

»Lars Jensen i Risinge beretter, at imellem Bogense³⁾ og Skalkendrup saa han i Aftes en Hob Troupper, og mente [han], det var af Fjendens; det er ved en halv Mil fra Kjerteminde; og hørte han for en halv Time siden Trommer røres, hvorfor han ilede hid til Kjerteminde at gøre Kundskab.«

1) En Rode Fodfolk var dengang almindelig 6 Mand.

2) Dette Ønske fik de, som det senere vil ses, opfyldt thi de blev næsten alle nedhuggede i Slaget den 14. November.

3) Det er Landsbyen Bovense, mellem Nyborg og Kjerteminde.

Samtidig hermed fik Schack Efterretninger af dansk fødte Ryttere, som var bleven stukken ind i svenske Regimenter, men nu benyttede Lejligheden til at flygte fra Fjenden.

**B. De danske Korps forener sig ved Odense;
Slaget ved Nyborg den 14. November.**

Det er bekendt, at da Eberstein den 11. November, i et øsende Regnvejr, ankom til Odense, opstod der straks Stridigheder mellem de to Overgeneraler om, hvem af dem, der skulde have Overkommandoen, og om hvorledes Felttoget nu skulde fortsættes. Forholdene var i saa Henseende vanskelige, thi ganske vist var Eberstein ældst i Graden, men Schack havde formelt Ret til at nægte at gaa ind under Ebersteins Kommando, dels fordi han i sin Tid havde betinget sig, at han ikke skulde staa under Kommando af andre end af Kongen selv, dels fordi Ledelsen af Toget mod Fyen var overdraget ham. Hertil kom, at Regimentscheferne i hvert af de to Korps ikke vilde lade sig kommandere af nogen anden General end deres egen. Tillige var Eberstein og hans Underførere med Rette forbitrede over, at Schack havde belagt hele Odense By med sine Tropper og henviste Ebersteins Korps til at inkvartere sig i Omegnen, skønt Eberstein jo allerede for flere Dage siden havde forberedt Kvarter i Odense. Det siges i de alminde-

lig kendte Fremstillinger af Fyens Generobring og Slaget ved Nyborg, at de to Chefer havde undladt at søge Forbindelse med hinanden; men som vi ved, er dette ikke rigtigt. Det siges tillige, at medens Eberstein straks vilde følge efter den svenske Hær og direkte angribe denne, vilde Schack forblive ved Odense og forskanse sig her; men dette er heller ikke rigtigt, da Schack i en Beretning Dagen før Foreningen med Eberstein utvedigt udtaler, at *han* efter opnaaet Forening *vil »søge Fjenden, der har trukken sig tilbage til Nyborg, og se ad, da Fjenden søger Lejlighed til et Hovedslag, hvem Sejren vil tilfalde«*, og han udtalte lignende overfor Eberstein. For øvrigt bør det udtrykkelig fremhæves, at trods det, at de to Overgeneraler havde ondt ved at enes, forhandlede de baade da og senere og saavel mundtligt som skriftligt under Iagttagelse af alle ydre Former. Det er dog sikkert nok, at Schacks gennemførte Afmaalthed og Kulde overfor Eberstein med Rette irriterede denne dybt, og han var jo i Forvejen en Mand, der var meget prikken af sig.

Derimod er det vel muligt, at den store Forskellighed i de to Mænds Temperament har bevirket en noget forskellig Opfattelse af Situationen og af, hvad der nu straks burde gøres. Den ildfulde, hastige Eberstein vilde uden Betænkning gaa løs paa Fjenden, medens den sindige, lidenskabsløse men noget indolente Schack er gaaet ud fra, at saaledes som Forholdene havde udviklet sig, tabtes der ikke noget væsentlig ved, at man ventede nogle Dage med det afgørende Slag, hvorfor han hellere vilde lade Fodfolket og Dragonerne »retranchere sig« overfor Fjenden, altsaa han vilde følge efter denne, indeslutte ham paa et snevert Omraade og i Forening med

Flaaden bombardere og sulte ham ud — eventuelt ogsaa modtage Slag i aaben Mark.

Efter en Del Diskussioner mellem de to Chefer vedtoges det endnu den 11., at man den 12. skulde afmarchere fra Odense i Retning mod Nyborg, og at Eberstein og Schack skulde skiftes til at have Avantgarden, altsaa til at indlede Kampen. At denne Beslutning toges saa hurtig skyldes sikkert for en stor Del Paavirkning fra de to Admiraler, Bjelke og de Ruyter. Skønt Bjelkes egen Flaadeafdeling var ret ubetydelig, øvede han stor og god Indflydelse som Mellemand mellem de Ruyter og Schack, hvad der var saa meget nødvendigere, som Schack jo ikke var nogen meget føjelig Personlighed, og den hollandske Flaades Medhjælp var af allerstørste Betydning. De to Admiraler har tydelig set, at Schack med al sin store Dygtighed og Erfaring maatte have en Klemme paa sig for ikke at spille den kostbare Tid inden Vinterens Komme, og Ruyter erklærede ved Landgangen ved Kjerteminde, at han kun havde Brød for omtrent 8 Dage til sin Flaadebesætning, hvorfor Schack maatte skynde sig at føre Felttoget til Ende, hvis han vilde regne paa den hollandske Flaades Hjælp. Schack synes at være bleven stødt herover og at have undladt at forhandle direkte med Ruyter i de følgende Dage, saa at Bjelke indtrængende maatte bede Schack skrive direkte til Ruyter, »hvad der vilde være denne behageligt«. De otte Dage og mere til gik, og man var nu naaet til den 10. November, uden at der endnu var sket noget afgørende. Ruyter blev yderligere utaalmodig, og da Bjelke skaffede ham 36000 Pund Rugbrød, afslog han at modtage dette; men samtidig rettede Schack sig efter sin »kære Broder« Bjelkes Henstillinger og traadte til Bjelkes

store Glæde paany i direkte Forbindelse med Ruyter. Jeg haaber og ønsker, skriver Bjelke da, at vi alle snarest maa samles i Nyborg, og at dette Forehavende derfor snarest mulig maa blive udført. »Jeg for min Person vilde gjerne faste i 3 Døgn, hvis dette Forehavende kunde blive afgjort i den Tid«, slutter denne djærve Sømand og Adelsmand, vor store Niels Juels samtidige og Kammerat, et af sine Breve til Schack.

* * *

Natten mellem den 11. og 12. tilbragte begge de danske Korps i og ved Odense under Dækning af stærke Ryttervagter, der fremskødes over Aasum til Marslev, over hvilke Byer Hovedlandevejen til Nyborg gik dengang. Den 12. marcherede de i Slagorden frem til Eggen ved Birkende, idet Ebersteins Korps var forrest. Den 13. rykkede de frem til Ullerslev-Flødstrup, med Schacks Korps forrest, og om Aftenen denne Dag enedes de to Feltmarskaller, efter en Del Tale frem og tilbage, om, at de den næste Dag vilde opsøge Fjenden og angribe ham, idet Ebersteins Korps skulde danne første Træfning.

De to Admiraler havde vedblivende presset paa Schack om at skynde sig. Den 11. havde Schack skrevet til dem begge fra Odense om sin Hensigt straks at gaa mod Nyborg og for at aftale med dem, at de paa samme Tid skulde angribe Fæstningen med hele Flaaden. Straks efter Modtagelsen af Schacks Brev kom Ruyter ombord hos Bjelke og tilkendegav sin Utaalmodighed, men lovede dog paa Bjelkes indstændige Bøn at forblive endnu 2—3 Dage i Bæltet med sin Flaade. Den 12. var Vinden gunstig for Farten fra Kjerteminde til Nyborg, hvorfor Flaaden

ved Kjerteminde lettede og derpaa forenede sig med den ved Nyborg liggende Eskadre. Bjelke skriver paa Fransk følgende til Schack: »Vær forvissat om, kæreste Broder, at jeg fuldtvel indser, at Hans Majestæt, vor Herres, Tjeneste fordrer, at Flaaden forbliver udenfor Nyborg, og at man med Kraft og Iver angriber Nyborg baade fra Sø- og Landsiden med den gode Guds Hjælp. Jeg beder Ham bevare Dem og hele Hans Majestæts Armee og give denne den bedste Lykke.« Og endnu en Gang opfordrer Bjelke Schack til af Hensyn til det heles Vel at holde god Forstaaelse og Forbindelse med de Ruyter.

For en Nutidsbetragtning ser det mærkeligt ud, at de to Korps saaledes havde været 2 Dage om at marchere en Strækning af $2\frac{1}{2}$ —3 Mil, ligesom man ogsaa vil finde det mærkeligt, at de den 14. var 3—4 Timer om at marchere en Mil, inden Slaget begyndte. Men Sagen var den, at saa snart der var Udsigt til Fægtning, marcherede Hærene dengang frem igennem Terrænet, altsaa udenfor Vejene, næsten fuldstændig kampberedt, d. v. s. hele Hæren formeret paa een lang Linie med Mellemlum, Fodfolket i Midten, det tungt bevægelige Artilleri søgende Vejene. Naar det derhos betænkes, at Terrænet dengang i større Udstrækning end nu var gennemskaaret af Sumpe, Vanddrag og Skove m. m., vil man kunne indse, at det selv med øvede Tropper krævede baade megen Tid og megen Anstrengelse at tilbagelægge nogle faa Mil i Fjendens Nærhed.

Efterhaanden som den danske Hær kom nærmere til Nyborg, viste Landet sig mere udplyndret og øde. En af de hollandske Officerer beretter, at Befolkningen overalt var bortflygtet og alt udplyndret og ødelagt: »Det var en Jammer at se den elendige,

ødelagte Tilstand i dette Land.« Og dog berettede de svenske Overløbere, at Svenskerne endnu ikke var begyndt at brænde Landsbyerne af, uden hvad »die Jungens« (Trosknægtene) og Kuskene havde foretaget sig uden Ordre.

Ved Daggry den 14. November, en Mandag, satte den danske Hær sig i March for at gaa i Slag. Den var opstillet i to Træfninger, Ebersteins Korps — som nævnt — i forreste Træfning, og atter foran denne som Avantgarde nogle Hundrede polske og tyske Ryttere. Efter at have tilbagelagt omtrent en Mils Vej, opdagede man, omtrent Kl. 11 Formiddag, den fjendtlige Hær staaende i Slagorden omtrent en halv Mil nordvest for Nyborg, umiddelbart vest for Bavnergaard (nu Juelsberg) Skov.

I Dagene den 9.—13. November havde den svenske Hær, der var bleven forstærket med noget Fodfolk fra Sjælland, arbejdet paa at indrette Nyborg til Forsvar mod den overlegne Modstander, og der var i den Anledning fra Omegnen bleven slæbt Proviant og Furage sammen. Men den 13. samledes jo hele den dansk-hollandske Flaade udenfor Byen, og de energiske Flaadechefer var Svenskerne tilstrækkelig vel bekendte til, at de maatte tage Hensyn ogsaa til denne Modstander. Svenskerne har indset det haabløse i med deres ringe Artilleri at optage en Kamp med det mangedobbelt overlegne Skibsskyts, samtidig med at de maatte være belavede paa Landgangsforsøg med Matrosafdelinger og endnu mere paa energiske Angreb af Schacks og Ebersteins Korpser. Men de Svenske har ogsaa været fuldt paa det rene med, at da deres Hær for den langt overvejende Del bestod af Rytteri, vilde en Kamp i aaben Mark være langt fordelagtigere for dem end et Forsvar af en

lille, svagt befæstet By, hvor de vilde komme mellem dobbelt Ild. De havde da besluttet sig til den 14. at forlade Nyborg og gaa Fjenden i Møde; men de naaede, som nævnt, kun frem til Bavnergaard, da ogsaa de saa deres Fjende foran sig i Slagorden og maatte standse Fremrykningen.

* * *

De to danske Korps havde følgende Sammensætning.

EBERSTEINS.

Rytteri: Ebersteins Regiment, 8 Kompagnier, (Holstenere); 3 brandenborgske Regimenter (*Quast, v. d. Grøben* og *Kannenbergh*), ialt 23 Kompagnier; 4 kejserlige Regimenter (*v. d. Nath, Caraffa, Mathei* og *Schultz*), ialt 35 Kompagnier; Polakker: 7 Kompagnier.

Dragoner: et brandenborgsk Regiment (*Kanitz*) paa 8 Kompagnier og et polsk Kompagni.

Fodfolk: omtrent 6 Kompagnier (Holstenere).
Korpset talte henimod 5000 Mand.

Ebersteins Underførere var Brandenborgeren Generalmajor Quast og Østrigeren v. d. Nath.

SCHACKS.

Rytteri: *Mogens Kruses*¹⁾ Regiment (Folkene fra

1) *Mogens Kruse* til Spøtrup, Generaladjutant; født 1629, død omtr. 1677. Var Løjtnant ved jyske Rostjeneste 1656, forfremmedes til Oberst 1659, da han paa egen Haand og med stor personlig Opofrelse opstillede et Rytterregiment. Ved Hærens Indskrænkning 1661 ophævedes hans Regiment. Da det i 1666 saa ud til Krig synes det, som om Kruse var bestemt til at kommandere den ny oprettede Rostjeneste. I 1676 i Skaane førte Kruse det

Limfjordsegnene); *Johan Brockenhuus*'¹⁾ Regiment (Vendelboer); *Hans Friis*'²⁾ Regiment (Midtjyder); *Joachim Trampes*'³⁾ Regiment (Skaaninger og Holstenere); Schacks

ene Rosijenesteregiment med stor Udmærkelse. Før Krigen 1657—60 havde han været velstaaende, men 1665 maatte han gøre Opbrud og ejede intet.

1) *Johan Brockenhuus*, født omtr. 1620. Var 1647 Ltn. ved det natj. Rytteri, 1657 Oberst og opstillede paa egen Bekostning baade da og i 1659 et Rytterregiment. 1661 overførtes hans Regiment til Norge, hvor B. blev General.

2) *Hans Friis* til Clausholm var Rytterløjtn. 1644—45 og oprettede ligesom de to forannævnte paa egen Bekostn. et Rytt. Rgt. i 1659. Da Svenskerne i 1658 pludselig brød Freden og oversvømmede Jylland, forblev F. paa sin Gaard og forsvarede sig der, saaledes at Gaarden og dens Omegn blev Tilflugtssted for mangfoldige Mennesker, og herfra støttede han den af Befolkningen med stor Iver førte Snaphanekrig, saa at Fjenden, trods gentagne Angreb med store Styrker, maatte holde sig paa Miles Afstand fra Gaarden. Som det vil ses senere, lagde F. sig i Slaget ved Nyborg ud med de fremmede Officerer i Ebersteins Hær. Striden med disse vakte en Del Opsigt i Datiden og har givet Anledning til Forsøg paa at sværte de adelige Officerer i denne Krig; men det Materiale man herved har bygget paa, er nærmest Misundelse og Sladder.

3) *Franz Joachim Trampe*, tysk af Fødsel; f. omtrent 1620. Var allerede som ganske ung — som Rytterkorporal — i dansk Tjeneste og tumlede sig derefter i mange Lande, men vendte 1657 tilbage som Oberst og førte et Rytterregiment i Skaane 1657 og viste sig overalt som en energisk, fortrinlig uddannet Fører og i alle Henseender som en helstøbt Personlighed. I 1658 i Februar, da Karl Gustav kom paa Sjælland, var T. den eneste af de højere Officerer — han var nu bleven Generalmajor — der tilraadede at optage Kampen, og han overtog Kommandoen over Rytteriet i forreste Linie. Kongen og hans Omgivelser vovede jo dog ikke at følge Raadet. T. fik derefter det sørgelige Hverv at overlevere de 2000 Ryttere til Karl Gustav, fik en lille Pension af Frederik III. og gik med dennes Billigelse i svensk Tjeneste. Da Karl Gustav brød

Regiment¹⁾ (Holstenere); *Ulrik Frederik Gyldenløves Regiment*²⁾ (Holstenere); 2 Kompagnier af Kongens Livregiment til Hest.³⁾ Ialt 45 Kompagnier Ryttere.

Dragoner: 1 Kompagni.

Fodfolk: en Bataillon af Kongens Livregiment til Fods under Oberst *Both*; Hollændere: *Killegrøws, Meterens* og *Aylvas* Regimenter.

De jyske Rytterregimenter var meget stærke paa Mandskab, de holstenske derimod meget svage. *Korpset talte omtrent 2500 Ryttere og 2600 Mand Infanteri og Dragoner — ialt paa dansk Side altsaa omtrent 10000 Mand.*

Under Schack kommanderede Generaløjtnant Hans Ahlefeldt og Generalmajor Trampe Rytteriet, Generaløjtnant Claus Ahlefeldt Fodfolket.

I Ebersteins Korps var Rytteriet formeret i Eskadroner paa 4 Kompagnier, medens Schacks Eskadroner mest var paa 3 Kompagnier.

Den *svenske Hær* bestod af 11 Rytterregimenter, 2 Dragonregimenter og 4 Fodregimenter, hvoraf de to nylig var ankomne fra Lejren ved Kjøbenhavn —

Freden, bad T. i ærbødigt-mandige Udtryk Karl Gustav om Afsked og fik denne. Trods mange Hindringer fra svensk Side fik T. oprettet det Regiment, hvormed han deltog i Slaget ved Nyborg. T. forblev nu i nogle Aar i dansk Tjeneste, satte sig godt ind i de danske Forhold og kom til at nære megen Velvillie for den danskfødte Soldat; men han var for meget Feltsoldat og for lidt Hofmand til i Længden at passe til Forholdene her, og i 1666 forlod han Danmark igen.

1) 2) og 3) Ved disse Regimenter fandtes tillige mindre Kommandoer af andre Rytterregimenter.

ialt 6—7000 Mand. Den 10. November om Morgenen var Generalfeltmarskalk *Gustav Otto Stenbock* ankommen til Nyborg for at hjælpe Pfalzgreven ved Kommandoføringen. Desuden fandtes ved Hæren Generalløjtnant *Horn* og Generalmajorerne *Bötticher*, *Weyher* og *Waldeck*.

* * *

Det danske Avantgarderytteri kom straks i Kamp med det fjendtlige, og medens dette Rytteri gensidig »amuserede« hinanden, ordnedes den danske Hær nøjagtig til Kamp, livlig beskudt af Fjendens Artilleri. Idet der m. H. t. Enkelthederne henvises til vedføjede Kort, der stammer fra en samtidig svensk Beretning og til Batailleplanerne¹⁾, der er tegnede af danske Officerer kort efter Slaget, skal bemærkes, at Ebersteins Træfning, der var standset paa 2 Musketskuds Afstand (3—400 Alen) fra Fjendens Kamplinie, opstillede sig til begge Sider af Marchvejen, og i Hovedsagen saaledes, at de kejserlige Regimenter havde den højre Fløj; Fodfolket, der blev forstærket med det hollandske Regiment Meteren af Schacks Korps, stod jo i Midten, medens det brandenborgske og danske (holstenske) Rytteri havde den venstre Fløj. Polakkerne blev trukne hen yderst paa Fløjen, og Dragonerne fordeltes kompagnivis mellem Rytterregimenterne. Alt Fodfolket var i forreste Linie, medens derimod omtrent en Trediedel af Rytteriet stilledes bagved. Alt

1) Der er to. Det skal udtrykkelig bemærkes, at den egentlige Plan over Schacks Korps er den, der her af praktiske Hensyn er anbragt foroven paa Billedet. I Virkeligheden stod jo Schacks Korps *bag* Ebersteins, saaledes som angivet paa Ebersteins Plan.

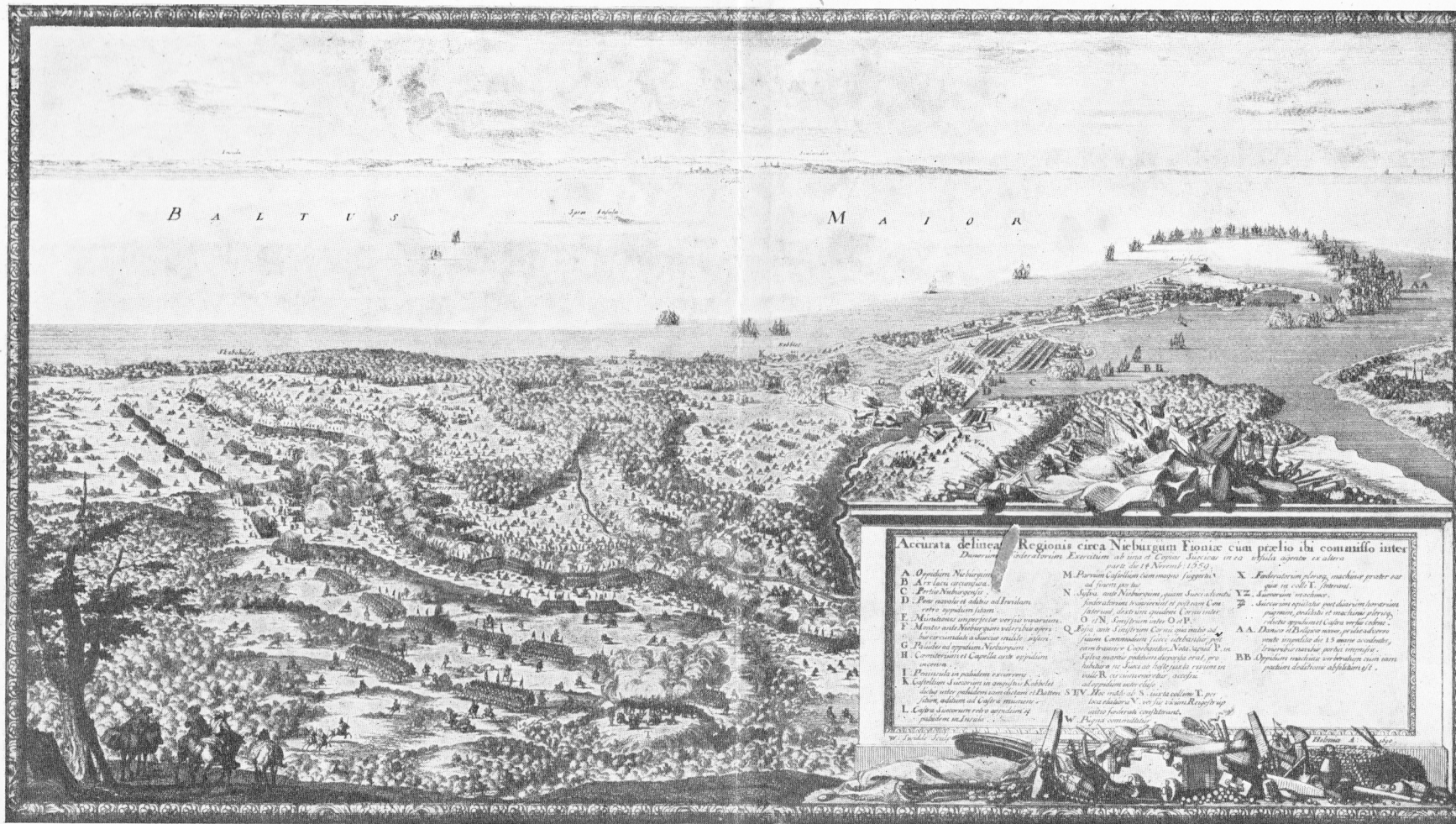
Artilleriet, 14 Kanoner, stilledes midt foran Træfningen, nemlig paa det dominerende Bakkeparti tæt vest for Bavnergaard. Dette Bakkeparti blev Centrum for den danske Stilling, og man kunde herfra overse hele Kamppladsen. I 2 Musketsskuds Afstand *lige bagved Ebersteins Korps opstillede Schack sit Korps* paa noget lignende Maade, idet der dog var stukket et halvt Fodregiment ind midt i hver Fløj, altsaa mellem Rytteriet. Af Artilleri havde 2. Træfning alene beholdt Fodfolkets lette Regimentskanoner. 2. Træfning var næsten fuldstændig udviklet paa een Linie, idet kun nogle faa Rytterkompagnier holdtes i Reserve bag Fløjene. Men det varede naturligvis ikke længe efter Kampens Begyndelse, inden den her angivne Førstestilling blev stærkt forandret.

Den Stilling, som de erfarne svenske Generaler her havde indtaget, var af Naturen meget gunstig og strakte sig i en noget buet Linie omtrent fra Østenden af Hjulby Sø (ved Gaarden Lindenberg), øst om Bavnergaard, der dengang laa noget mere isoleret fra Skoven end i vore Dage, da Parken ved Juelsberg strækker sig hen til Skoven; herfra var Linien bøjet noget tilbage, omtrent over Havrelykke Gaard mod Skagbo Huse. For en Hær paa 6—7000 Mand var denne Stilling, der var omtrent 5000 Alen lang, ganske vist temmelig udstrakt; men foruden at den var støttet paa Fløjene, strakte der sig en Skovstrimmel langs hele Kysten, og Datidens Krigskunst afskyede det gennemskaarne Terræn, da kun Dragonerne var uddannede til Kamp om Terrængenstande. Endvidere strakte der sig langs Stillingens højre Fløj og i en Afstand af omtrent 50 Alen foran denne en meget dyb, tør Grøft og et højt, tæt Hegn, medens en Del af den venstre Fløj dækkedes af et Vandløb, der kom

inde fra Skoven øst for Bavnergaard og, dannende en Bue mod vest og dernæst mod sydøst, løb ud i Hjulby Sø.

Den svenske Hær stod opstillet paa lignende Maade som den danske, men noget mere spredt, og der kunde kun holdes forholdsvis lidt tilbage i Reserve. Paa højre Fløj kommanderede Sulzbach og den erfarne Soldat fra Tredivaarskrigen Bötticher, medens Stenbock, Horn, Weyher og Waldeck var paa venstre Fløj. Den tørre Grøft foran højre Fløj var besat af Fodfolk af Schmidts, Essens og Waldecks Regimenter samt Dragoner af Taubes og Weyhers — alt under Oberst Johann Schmidts Kommando, medens alt Fodfolk og Dragoner paa venstre Fløj kommanderedes af General Weyher.

Det er vanskeligt at give en blot nogenlunde rigtig Fremstilling af Slaget ved Nyborg. — Naar man ved, hvilken Vanskelighed det har voldet i vor Tid at give et blot nogenlunde korrekt Billede af Nutidskampe, om hvilke der foreligger et betydeligt Antal samtidige Beretninger, og ved hvilke man har kunnet indhente mundtlige og skriftlige Udtalelser fra mangfoldige endnu levende Deltagere, vil man imidlertid bedre kunne forstaa Vanskeligheden ved at skildre en Kamp for 250 Aar siden. For Slaget ved Nyborg ligger Vanskeligheden navnlig deri, at Hovedkampen, der med korte Afbrydelser varede fra Klokken 1 til Klokken 4 om Eftermiddagen, bølgede frem og tilbage og førtes med den største Forbitrelse fra begge Sider — de Svenske sloges »som desperate Mennesker«, siger en af de samtidige Beretninger — saa at Træfninger, Linier og Afdelinger kørtes fuldstændig ind mellem hverandre. Det mangler vel ikke paa samtidige Beretninger og mer eller mindre samtidige

Forklaring til Billedet af Slaget ved Nyborg.

Billedet giver efter Datidens Skik ikke en enkelt, bestemt Situation, men en Fremstilling af Slagets Gang i det hele. Som Eksempel herpaa skal nævnes, at man **baade** ser Schacks Træfning roligt holde bag Ebersteins og den svenske venstre Fløjs Rytteri flygte tilbage mod Nyborg efter at være **slaaet** af Schacks højre Fløj.

Man kan følge den svenske Slaglinie fra Skabohuse som en bastionsformig brudt Linie over Bavnergaard og derefter trukken tilbage omtrent mod Midten af den store Grøft, der afvandede den midterste Del af Skoven og mundede ud ved Gaarden „Lindenberg“. Paa det sidste Stykke fulgte Slaglinien langs med og øst for denne Grøft. Ebersteins Træfning er fremstillet i Kamp over hele Linien med den svenske Hær, medens Schacks Træfning endnu ikke tager Del i Kampen. Det svenske Artilleri ses i Kamp tæt sydvest for nuværende Havelykke Gaard samt ved Landevejen til Odense, omtrent ved Lindenberg. Det danske Artilleri staar paa det store Bakkeparti Kote 129 vest for Bavnergaard. Det lille Batteri ved Schacks højre Fløj, omtrent der hvor nu Jærnbanen og Chausseen til Odense skærer hinanden, kan være nogle af Fodfolkets Regiments Kanoner, der har optaget Kampen med det fjendtlige Batteri bag venstre Fløj. Fodfolksafdelingerne er kendelige paa Pikenervaabnene, der rager i Vejret midt i Kolonnen som Pindsvinebørster.

Slagplaner, thi Slaget ved Nyborg vakte den største Interesse over hele Evropa, og der tryktes mange Beretninger derom; men Forholdene paa dansk Side var jo ejendommelige: der var to højstbefalende, og disse havde hver sine Tilhængere, hver med sine Oplevelser og sit Syn paa Forholdene, med sine Krav paa Ære og Berømmelse og Belønning; den danske Hær var sammensat af Korps af forskellige Nationer, som hver for sig vilde tilskrive sig Hovedæren i denne berømmelige Kamp.

Heraf kommer det, at Schack i de første mundtlige og skriftlige Beretninger til Kongen, til Venner og Bekendte næsten ganske undlader at nævne Eberstein og dennes Underførere, men kun fremhæver sig selv og sine Undergivne. Og for Eberstein eksisterer saa godt som slet ikke Schacks Korps: det er Eberstein og hans Førere, der har udrettet det hele. Efter Brandenborgeren Generalmajor Quasts Beretninger at dømme, er det derimod alene Quast og hans undergivne, der har udholdt Dagens Farer og Anstrængelser fra først til sidst, og selv hans egen foresatte, Eberstein, eksisterer ikke for ham. Og læser man endelig Generalkommissarius *Ditlev Ahlefeldts* Beretning, er det egentlig Ditlev Ahlefeldt og ingen anden, hvem Kongen kan takke for, at det hele fik et saa lykkeligt Udfald!

Paa denne Baggrund maa man f. Eks. ogsaa bedømme Striden mellem Oberst Hans Friis til Clausholm af Schacks Korps og den kejserlige Oberst Grev v. d. Nath af Ebersteins Korps: det er Spot fra Friis' Side over de kejserlige Regimente, særlig v. d. Naths Regiments kranke Lykke i Kampen og Strid mellem dem om tagne Fanger og erobrede Faneer og andre Sejerstegn, der er Udgangspunktet for

en langvarig og meget omfattende Fejde mellem de to Oberster.

Og som det er med de samtidige Beretninger, saaledes er det ogsaa med Slagplanerne: der er nok af dem, men de er alle forskellige og hinanden modstridende, hvad der dog for en Del ligger i, at de gengiver forskellige Afsnit af Kampen.

Med Avantgarderrytteriets Skærmysler, den nøjagtige Opstilling i Kampformationen, Indrykningen af det hollandske Fodfolk i Ebersteins Træfning, Fremrykningen til den egentlige Kampafstand, med Afholdelsen af Bøn før Slaget og opildnende Tiltale af Cheferne til Regimenterne samt endelig med Artillerikampen var Tiden rykket frem fra Klokkeren 11 Formiddag til omtrent 1 Eftermiddag. Særlig om Schacks Træfning vides det, at Schack »med bevægelige Ord og Tale til sine Krigsfolk trøstede og formanede dem, det være sig Ryttere, Soldater — d. v. s. Infanterister — eller Dragoner, at de samtlig skulde betænke den store Fare, Kongen og Kronen var sat i af Fjendens Aag og Tyranni, for hvilken ogsaa baade de selv og deres saavel som vore Landsmænd nu staar udi Fare — at de alle i denne Slagtning vilde vove Liv og Blod og stride mandelig for deres Herre og Konge samt for deres Fædreland. Hvilket de alle samtlig hver og en med lydelig Røst og Stemme lovede at ville gøre og stride mandelig.«

Derefter aabnedes den egentlige Kamp med et rask Angreb af Brandenborgeren Generalmajor von Quast med Størstedelen af de kejserlige og branden-

borgske Regimenter fra Ebersteins højre Fløj og videre Linien ned. Dette Angreb strandede dog fuldstændig paa det svenske Fodfolks og Dragonernes Ild samt paa Vanskeligheden ved at komme over de dybe Grøfter og gennem Hegnene. Det lykkedes vel ved gentagne Angreb at naa over Grøfterne og gennem det spredte fjendtlige Fodfolk, men der var ikke saa store Aabninger i de tætte Hegn, at en tilstrækkelig stærk Ryttermasse samtidig kunde passere igennem og udrette noget mod det fjendtlige Rytteri, som Gang paa Gang gik frem til Modangreb og kastede vort Rytteri tilbage med stærke Tab. Navnlig paa Ebersteins højre Fløj kom Rytteriet efterhaanden i meget stærk Uorden og væltede sig ind paa det hollandske Fodfolk her og bragte Uorden i dette. General Quast blev haardt saaret, Chefen for det polske Regiment, *Piaseczynski*, faldt, og flere andre af de højere Officerer saaredes og maatte bringes bort fra Kamppladsen. Havde det fjendtlige Rytteri turdet udnytte sin Sejr ved at forfølge Quasts slagne Regimenter, vilde Kampen snart have været afgjort til Svenskernes Fordel, thi omtrent Kl. 2¹/₂ maatte 1. Træfnings højre Fløj foreløbig opgive Kampen; men Schacks Træfning var jo endnu fuldstændig uberørt af Kampen; den dannede det kraftigste Rygstød for de mere eller mindre opløste Afdelinger i 1. Træfning og ventede kun paa Signalet til efter sin Tur at gaa over til Angreb.

Paa 1. Træfnings venstre Fløj, hvor Eberstein selv var, og hvor den kejserlige Oberst Grev von der Nath havde Kommando¹⁾ under Eberstein, var man

1) Det ser mærkeligt ud, at Brandenborgeren Quast havde Kommandoen over de kejserlige Regimenter, medens v. d. Nath førte paa venstre Fløj, hvor de brandenborgske Regimenter stod.

betydelig senere gaaet over til Angreb; men det gik ikke stort bedre heller her. Rytteriets gentagne Angreb — 4 ialt — afsloges, og Afdelingerne kom mer og mer i Uorden, saa at kun Fodfolket og Artilleriet i Centrum holdt deres Stillinger om end med Besvær, og Fodfolket led betydelige Tab af saarede og Fanger p. G. a. det fjendtlige Rytteris Angreb. Ved det fjerde Angreb var Eberstein og en Del ham ledsagende Officerer til Hest komne ind imellem det fjendtlige Rytteri, saaledes at de, for ikke at blive erkendte som Danske, en Strækning maatte følge det svenske Rytteris Bevægelser, hvorpaa de saa ubemærket som muligt trak sig ud til venstre og gav Hestene Sporerne for at komme af Vejen. En Del fjendtlige Ryttere blev opmærksomme herpaa og gav sig til at forfølge. Uheldet vilde nu, at da Eberstein skulde tilbage over den store Grøft, styrtede hans svære Friserhingst ned i Grøften med ham, saa at hans Ledsagere maatte gøre omkring og gaa løs paa de forfølgende svenske Ryttere, indtil Eberstein og hans Hest var komne op af Grøften og i Gang igen. Men herpaa maatte Eberstein og de ham ledsagende Officerer begive sig hen til Fodfolket, medens man igen søgte at faa Samling paa Rytteriet. Altsaa: 1. Træfnings Angreb var fuldstændig mislykket, og kun det faatallige Fodfolk og Artilleriet hævdede deres Stillinger.

Forklaringen paa dette Forhold maa søges i den Tids strænge militære Etikette, Rangspørgsmaalet. Fløjene, eller rettere de yderste Pladser paa Fløjene, var de fornemste og højre Fløj atter den fornemste; altsaa maatte og skulde de kejserlige Regimentter have denne Hædersplads og Ebersteins kongelige danske Regiment den yderste venstre Fløj. Men Quast var næst Eberstein den ældste Chef og skulde have selvstændig Kommando; altsaa han maatte have den højre Fløj og Nath gaa til den venstre, endog uden at faa sit eget Regiment med sig.

Men hertil kom yderligere, at en Del af 2. Træfnings Rytteri paa højre Fløj allerede var bleven ind-dragen i Kampen og foreløbig havde maattet dele Skæbne med 1. Træfning. Klokken var da henved 3^{1/2} Eftermiddag.

Den holstenske Generalkrigskommissarius og Rytteroberst, den bekendte *Ditlev Ahlefeldt*, som fulgte med Eberstein, fortæller meget livfuldt i sine mange Aar efter nedskrevne Memoirer, at han, efter at være undsluppen fra de svenske Ryttere sammen med Eberstein, fra en Højde bagved Artilleriet og Fod-folket — det maa have været Bakken 129 — kunde overse hele Kamppladsen. Han saa da, at begge Fløjene var slaaede tilbage, og han viste Eberstein den Fare, deres Korps stod i, og han bad Eberstein, da Kongens Krone og Scepter afgang af dette Slag, at der uden Tøven maatte sendes Bud til Schack med Anmodning om, at denne vilde rykke frem med 2. Træfning, og han siger, at Schack hidtil havde holdt ganske stille foran sin Træfning og blot set til. Men Eberstein svarede, at han ikke vilde gøre Schack den Ære, selv om de alle blev slagne af Marken. Ahlefeldt red dog selv straks hen til Schack og for-manede og bad denne, at han dog endelig ikke maatte lade den Jalousi, som bestod mellem Schack og Eberstein, gaa ud over den fromme Konge, men at han vilde foretage sig, hvad han ansaa for at være rigtigt. Schack gav da straks, med Kaarden i Haanden, sin Træfning Ordre til Angreb og gik lige løs paa Fjen-den, som allerede var temmelig i Uorden efter Ebersteins Angreb.

Enhver, der læser Ahlefeldts Beretning alene, maa tro, at Schack ubevægelig havde holdt til Hest foran sin Træfning, alene ventende paa at se sin

Konkurrent slaaet grundig af Marken for derpaa at gaa frem mod den allerede rystede Modstander og med Lethed høste Sejrens Frugter. Dette var dog ingenlunde Tilfældet, og det var næppe heller muligt overfor en saa energisk og fremragende krigsdygtig Modstander som den svenske Hær.

Det Angreb, som Dele af 2. Træfnings højre Fløj havde ført for at støtte og afløse 1. Træfning, var vel midlertidig bleven afvist, men de kejserlige Regimenter fik Tid til at ordne sig nogenlunde, og de kom i ethvert Fald delvis til efter deres Tur at støtte og deltage i 2. Træfnings Hovedangreb, som synes at være foretaget omkring ved 4-Tiden. Det førtes af Generalløjtnant Hans Ahlefeldt med Rytteriet — navnlig Kongens og Dele af Dronningens Livregimenter til Hest — hvormed fulgte Kongens Livregiment til Fods, medens Schack selv og Generalløjtnant Claus Ahlefeldt førte det hollandske Fodfolk, og det tog hele den fjendtlige venstre Fløj og en Del af Centrum som Maal. Efter en kortvarig men yderst haardnakket og blodig Kamp, blev navnlig den fjendtlige venstre Fløj, altsaa Rytteriet, kastet fuldstændig over Ende og flygtede, forfulgt lige til Nyborgs Port af Hans Ahlefeldts Rytter. Men endnu $1\frac{1}{4}$ Time efter, at Schacks højre Fløj havde slaaet Fjenden af Marken, var Kampen uafgjort mellem Fjendens højre Fløj og vor venstre, skønt Eberstein efterhaanden var bleven forstærket med hele Schacks venstre Fløj, nemlig Rytteriet under Generalmajor Trampe. General Bötticher var falden allerede ved det første svenske Modangreb, men Pfalzgreven, som en Tid havde været nede ved den først angrebne venstre Fløj, førte nu selv sine Eskadroner frem til Angreb den ene Gang efter den anden, og det siges, at han med egen Haand

havde nedlagt Polakkernes Chef, Oberst Piaseczynski, vistnok paa den danske højre Fløj, dernæst Kommandøren for Ebersteins Livregiment til Hest *Josias Breide Rantzau*, paa den danske venstre Fløj, og endnu seks andre af sine Modstandere.

Efter at det hollandske Fodfolk i Schacks Centrum havde hjulpet med til at kaste den svenske venstre Fløj tilbage, blev det ført frem til et nyt Angreb mod Fjendens Centrum og mod det der værende store Batteri, som nu blev erobret efter en haard Kamp. Forskellige Officerer, der beretter om Kampen, udtaler, at det var et prægtigt Syn at se den Ro og Fasthed, hvormed disse prøvede og fortrinligt uddannede¹⁾ Regimenter rykkede frem og betjente deres Vaaben under Bevægelsen: hvorledes de afviste det svenske Rytteris Angreb og gik lige løs paa det fjendtlige Batteri, hvis Kanoner de »bedækkede« med deres 18 Fod lange Piker. En af de svenske Konstabler vilde ikke tage Pardon, og det lykkedes ham i sidste Øjeblik, inden han blev nedhugget, at affyre endnu to Kanoner mod sine Fjender, hvad der kostede disse et betydeligt Antal døde og saarede.

Da den fjendtlige højre Fløj endnu stadig fortsatte Kampen, sendte Schack paa Ebersteins Anmodning Generalløjtnant Claus Ahlefeldt med et af

1) Det nederlandske Fodfolk og de svenske Regimenter var dengang bekendte for deres stærke Kadrer, d.v.s. deres Kompagnier havde et talrigt Befalingspersonale af alle Grader men holdtes paa en lav Mandskabsstand. Det omvendte var Tilfældet i den danske Hær, skønt baade den faldne Rigsmarsk *Anders Bilde* og senere Rigsfeltherren Hans Schack stærkt fremhævede Ulemperne herved og hovedsagelig tilskrev denne Omstændighed de svenske Regimenters Overlegenhed over vore. I vor sidste Krig for Sønderjylland klæbede den samme store Mangel ved vort Hærvæsen, og den synes at være et af de Principer, som man vedblivende vil bevare.

de hollandske Fodregimenter samt 4 Eskadroner Rytteri, hvoriblandt en Del af Dronningens Livregiment til Hest under den senere saa bekendte *Ulrik Frederik Gyldenløve*, Frederik den Tredies Søn, fra syd gennem Skoven ind i Ryggen og Flanken paa Fjenden. Generalløjtnant Hans Ahlefeldt, som jo havde forfulgt den fjendtlige venstre Fløj lige til Nyborgs Port og havde nedhugget eller taget til Fange alt det Fodfolk, der kom ham i Vejen, fik samtidig Ordre af Schack til med 7 Eskadroner at gaa norden om Skoven ind i Ryggen paa den fjendtlige højre Fløj. Og omendskønt denne Fløj saaledes efter over tre Timers Kamp syntes at skulle blive fuldstændig omringet, lykkedes det dog Rytteriet her, ved at Fodfolket og Dragonerne under Oberst Schmidt heroisk holdt Stand overfor Ebersteins og Trampes uafsladelige Angreb, at slippe ind til Nyborg eller til Lejren paa Halvøen øst for Nyborg (Østerøen); men alt Fodfolket og Dragonerne blev enten nedhugget eller fangen.

Det var for en Del denne Episode med det Schmidtske Fodfolk, der gav Anledning til de før omtalte Stridigheder mellem Oberst Hans Friis og nogle kejserlige og brandenborgske Oberster, idet to af disse havde faaet Tilladelse af General Trampe, efter at deres egne Eskadroner var bleven mere eller mindre ukampdygtige, til hver at laane en af Friis' tre Eskadroner. Med disse erobrede de en Del Fanner, som Friis synes at have gjort Fordring paa til sit Regiment, fordi det var dette, der havde erobret dem. Friis synes derhos at have undslaaet sig for paa Ebersteins Befaling at føre sit Regiment til Angreb, da han jo hørte til Schacks Korps, og først at have pareret Ordre, da hans egen General, Trampe,

kom til. De fremmede Officerer fremhæver Gang efter Gang, hvorledes Friis en Tid lang havde holdt sig ved Siden af Eskadronerne i Stedet for foran disse »iført en lang, rød Kappe, knappet op i Halsen«, og det har formentlig særlig irriteret dem, at Friis, da Byttet blev delt, fik overladt af Schack to af Fjendens Hærpauker, der ansaas for det mest attraaværdige af alt Krigsbytte og endog staaende over Faner og Estandarter. For øvrigt siger en af de samtidige Beretninger, at Friis' Regiment, »der var agtet for at være det ringeste«, havde holdt sig overmaade vel, »staaet fast og ikke veget« ved de fjendtlige Angreb.

Medens det saaledes var lykkedes en betydelig Del af det fjendtlige Rytteri at undkomme fra Valpladsen, var næsten hele det svenske Fodfolk bleven nedhugget, efter at dets Flanke var bleven blottet ved Hans Ahlefeldts voldsomme Angreb paa den svenske venstre Fløj. En stor Del af det faldt under Tilbagegangen i Hænderne paa det [polske Rytteri, og det gav ingen Pardon men huggede ned for Fode, saa længe der var noget levende foran dem. Alt det svenske Skyts, 21 Kanoner, faldt i Sejrherrernes Hænder.

Man kan antage, at Svenskerne har mistet 3—4000 Mand denne Dag, altsaa Halvdelen af deres Styrke; men ogsaa de Danske og de allierede havde lidt meget betydelige Tab.

Saavel Eberstein som Schack fulgte efter Fjenden ind under Nyborg Fæstningsværker, hvorfra man beskød dem med svært og let Skyts og fik samme Svar fra de Danske. Det faldt om Aftenen i med et stærkt og vedholdende Regnvejr, hvad der gjorde Opholdet udenfor Fæstningen i den lange Efteraarsnat

højest ubehageligt efter den anstrængende Dag; men derved var intet at gøre.

Flaaden havde ikke kunnet tage direkte Del i Slaget denne Dag og var forbleven liggende ud for Knudshoved; men Henrik Bjelke havde Natten mellem den 13. og 14. været ude i en Baad for at afmærke Passagen for Skibene, saasnt der blev Lejlighed til Indgriben, og ombord paa Flaaden fulgte man med største Spænding Kampens Gang efter Lyden af Kanonaden. Bjelke skrev under selve Kampen til Schack, at blot Vind og Vejr vilde tillade det, »skal vi ikke mangle, men vil løbe ind til Nyborg og med vore Skibe indeslutte Byen baade til Vands og til Lands og kanonere saaledes, at Hr. Broder skal have Fornøjelse og Tilfredsstillelse deraf, og herved vise, at hans Majestæts Tjeneste ivrigst bliver udført, og at vore Folk lige saa vel som de allierede bliver holdt i kontinuerlig Action, hvorved man ogsaa giver Admiral Ruyter god Contentement, hvorved ogsaa den Uenighed, som let opstaar mellem forskellige Nationer, kan undgaas — saaledes som Hr. Broder ogsaa uden min Erindring derom højfornuftig kan dømme« Den næste Morgen ved Daggry løb Flaaden ind til Nyborg Havn og begyndte opad Formiddagen at beskyde Byen fra den Side, paa samme Tid som de to Feltmarskalker lod skyde løs fra Landsiden.

Som bekendt var det lykkedes de to svenske Feltherrer, Pfalzgreven og Stenbock, med nogle faa Tjenere at flygte om Natten i en Fiskerbaad, og de naaede heldig over til Sjælland. Generalløjtnant Horn, der nu var højstbefalende, søgte at faa Voldene tilstrækkelig besat; men Fodfolk havde man jo saa godt som slet ikke, og Rytterne nægtede at gaa til Volds, idet de sagde, at de den foregaaende Dag havde

kæmpet nok: nu vilde de ikke mere. Horn sendte da ved Daggry en Trompeter ud til den danske Hær for at indlede Forhandlinger om en »Accord,« hvorefter den svenske Hær vilde have fri Afmarch. De Danske vilde imidlertid intet høre om den Slags, men fordrede øjeblikkelig Overgivelse paa »Discretion«, d. v. s. paa Sejrherrernes Naade eller Unaade, og medens det svenske Generalitet overvejede dette Forlangende, forstærkede de Danske Beskydningen, rykkede fra alle Sider nær ind paa Fæstningen med Fodfolk og Dragoner og beordrede desuden Rytteriet til at sidde af Hestene for at løbe med til Fods ved det tilsigtede Stormangreb.

De plyndringsbegærlige polske Ryttere¹⁾, der var bleven dirigerede over det vandfyldte Terræn nord for Byen over til den svenske Lejr øst derfor, forenede sig her med en Afdeling landsatte hollandske Matroser,

1) Polakkerne havde jo — og med Rette — et yderst slet Ry paa sig for deres Rovbegærlighed og Upaalidelighed m. H. t. Ven og Fjende, og det synes, som om den kloge og omsigtsfulde Schack nødig har villet have dem med ind til Nyborg. Han har herved vistnok først og fremmest tænkt paa at beskytte Byens Befolkning mod at medindrages i den Skæbne, der var den almindelige for Besætningen i en ved Storm indtagen Fæstning: at de menige og Underofficererne maatte „springe over Klingen“ efter at være bleven udplyndrede lige til Skindet; men han har maaske tillige tænkt paa, at det kunde blive vanskeligt at yde de overvundne selv den Overbærenhed, som han ansaa for ønskelig og klog. — Hvorom alting er, saa beordrede Schack allerede om Aftenen den 14., da man havde indesluttet Nyborg, Polakkerne til at marschere tilbage til Agnslev. Men da Schack personlig underrettede Eberstein, under hvem Polakkerne hørte, herom, blev denne meget vred over, at Schack tillod sig at give Ordre til Ebersteins undergivne og befalede, at Polakkerne igen skulde slutte sig til Korpset. Følgerne viste snart, at Schack havde handlet klogt i at ville fjerne disse besværlige Gæster.

og medens Forhandlingerne stod paa, trængte Polakkerne og Matroserne ind i Byen og begyndte straks at plyndre de svenske Officerer, og deres Exempel blev straks efterfulgt af 3 Kommandoer paa 100 Mand hver, som de Danske havde sendt ind for at besætte Portene og Vagterne og holde Orden. Dette smittede atter alle de øvrige, og nu trængte de Danske og de allierede — Befalingsmænd, menige og Trosknægte — imellem hverandre og fra alle Sider ind i Byen og faldt som Ulve over de svenske Officerer, plyndrende og røvende. De svenske Underofficerer og menige vidste, at deres Lod var den at skulle stikkes ind i de Danskes og de allieredes Regimenter, og at de altsaa nu for bestandig skulde skilles fra deres Officerer. De kunde ikke holde ud at se Fjenderne alene plyndre deres Officerer og skyndte sig at hjælpe til hermed, saa at der opstod den frygteligste Uorden. Det var forgæves, at de danske Underhandlere skyndsomst satte sig til Hest og ved energisk Brug af Pistoler og Sværd, ved at skyde, hugge og stikke løs til alle Sider søgte at standse disse Scener — der var intet at stille op mod alle disse rovbegærlige Mennesker. Disse havde dertil i Virkeligheden efter Datidens Krigsbrug et lovligt Krav paa Bytte efter vundet Slag, og de havde staaet i Timer og ventet paa Signal til en Generalstorm med paafølgende Nedslagning og Udplyndring af de overvundne.

Da der endelig igen var bragt nogen Orden tilveje, var de svenske Generaler gaaede ind paa Sejrherrenes Forlangende, hvad de jo ogsaa var nødte til, og den svenske Hær marcherede ud og stillede sig op ligeoverfor den i Slagorden formerede danske Hær. De 11 svenske Rytterregimenter havde endnu over 3000 vel beredne og vel munderede menige og

— Hans Greve Schack, —

Underofficerer i Geledet, medens der af de 4 Dragonregimenter kun var nogle faa hundrede Mand tilbage og af Fodfolket næsten slet intet. Saavel Officererne som de menige blev delt i to Halvdele, af hvilke Ebersteins Korps fik den ene, Schacks den anden. De sejrige Regimenter fik herved erstattet ikke alene hvad Tab, de havde lidt i Slaget, men de fik gennemsnitlig deres Mandskabsbestand forøget næsten en Trediedel udover, hvad de havde før Slaget. For øvrigt gav Fordelingen af Fanger og andet Bytte Anledning til mange Klager og meget Besvær, idet alle med Undtagelse af de danske Regimenter mente sig forfordelte, og det er nok muligt, at Schack, der var en ualmindelig praktisk og klog Herre, er gaaet de andre temmelig nær.

Lige saa stor Jubelen blev i Danmark over den svenske Hærs fuldstændige Nederlag og Tilfangetagelse, ligesaa knusende blev Slaget for Karl Gustav. Han maatte nu opgive sine Planer om Danmarks Undertvingelse og belave sig paa at blive angreben paa Sjælland. Det var mere end den hidtil saa sejrige Helt kunde taale; han, paa hvem Digterens Ord om Karl den Tolvte: »I Med- og Modgang lige« hidtil havde passet saa fortrinlig, var fra den Dag en mærket Mand. Faa Maaneder efter bukkede han under for en hidsig Feber, og samtidige svenske Historieskrivere siger udtrykkelig, at det var Sorgen over Nyborgslaget og dets Følger, der lagde ham i Graven og befriede Danmark for en Modstander, som, saa længe han levede, vilde være farlig for dets Selvstændighed.

Man havde i Kjøbenhavn i disse Dage gaaet i den mest spændte Forventning, da man var uvidende om, hvad der var sket paa Fyen efter den 10. Novbr.,

og da man ikke turde gaa ud fra som sikkert, at den danske Hærs numeriske Overvægt vilde kunne opveje de svenske Føreres store Erfaring og Indsigt og de svenske Regimenters store Krigsdygtighed. Det er ogsaa ganske mærkeligt at se, at ikke alene den lidet skrivende Schack men ogsaa den meget skrivende Eberstein først den 18.¹⁾ udfærdigede en foreløbig Beretning til Kongen om de for Land og Folk saa betydningfulde Begivenheder. De første Efterretninger om Slaget den 14. bragtes til Kjøbenhavn af den franske Gesandt hos Karl Gustav, den bekendte Chevalier *Terlon*, og de engelske *Sidney* og *Honeywood*, hvilke alle samtidig den 18. om Morgenen »ganske uformodet« indfandt sig fra Helsingør og bragte »den glædelige Tidende om Victorien med temmelig mange Enkeltheder«. Den 20. om Morgenen, en Søndag, indfandt sig dernæst den franske Legationssekretær *Biermann* med sikker Efterretning om, at Nyborg havde overgivet sig Dagen efter Slaget, og *Terlon*, den galante Franskmand, havde allerede før Prædiken samme Dag været hos Schacks Frue og berettet derom samt om, at Schack var sund og vel. Men iøvrigt var enhver, selv Kongen uvidende om, hvorledes det hele var gaaet til. Og først den 21. sent paa Dagen, en Uge efter Slaget, ankom Schacks Afsendinge, Generalløjtnant *Hans von Ahlefeldt* og Kongens Søn *Ulrik Frederik Gyldenløve* m. fl. samt *Ebersteins* Generalkvartermesterløjtnant *Johann Wittmacke* paa *Ebersteins* Vegne med skriftlige og mundtlige Efterretninger til Kongen og Schacks Slægt og Venner. Først nu vovede man at hengive sig til Glæden og Stoltheden

1) Noget havde de været undskyldte p. G. af Parteringsforretningerne og Overvejelser m. H. t. Krigens videre Førelse.

over den herlige Sejr — den anden store Triumf over Fjenden i dette Aar. Den 24. holdtes der en »hochfeyerlich« Takkefest i Kjøbenhavn, med Taksigelse offentlig fra Prædikestolene i alle Kirker, tredobbelt Løsen af alt svært Skyts paa Voldene, skarpe Musket-salver af alt Fodfolket og Røren af Kedelpavker og Trommer fra Rundetaarn.

Man faar et yderligere stærkt Indtryk af Glæden og Taknemligheden i Kjøbenhavn ved at læse, hvorledes den senere Rigsmarskalk *Körbitz*, en af Kongehusets nærmeste, udtrykker sig i Brev til Schack i disse Dage. Han skriver: Den nylige herlige Sejr, om hvis Lige [man] man efter mit Skøn meget vanskelig vil kunne høre eller læse, har glædet høje og lave hjertelig. *Dette store Værk bør være i stedsevarende, uud-slettelig Erindring i dette Kongerige.*« Og Glæden var saa meget større, som vel næppe nogen havde turdet haabe, at særlig de nye og uprøvede danske Regimenter i Schacks Korps, særlig de jyske Regimenter, saa glimrende skulde bestaa den haarde Prøve.

Den 21. rejste den franske Gesandt, de to engelske og de tre nederlandske Gesandter til Helsingør, »med Hjærte og Hoved fulde af Fredstanker,« idet de mente, at nu var det netop Tid at forhandle om Fredstraktater med Kongen af Sverrig — »hvad vi«, skriver *Körbitz*, »aldeles ikke bilder os ind eller har noget Haab om.«

Straks efter Nyborgs Overgivelse blev der afsendt en Expedition til Langeland, som hurtig blev befriet fra Fjendens frygtelige Udpresninger. Derimod blev der ikke noget af det Tog mod Sjælland, som saa mange haabede og ønskede. Admiralerne Bjelke og Ruyter gik hele Dagen den 15. og ventede paa,

at de to Feltmarskalker med deres Underførere skulde komme ombord hos Bjelke til Krigsraad, hvor de næste Operationer skulde fastslaaes. *Men hverken Eberstein eller Schack mødte.* Den 16. om Morgenen meget tidlig kom Ruyter ombord paa »Trefoldigheden« hos Bjelke og var meget utaalmodig efter at faa sat de nye Foretagender i Værk. Bjelke skyndede endnu samme Dag stærkt paa Schack i den Anledning, idet han udtalte Frygt for, at dersom man ikke snart enedes om noget, vilde Ruyter sejle bort, og han fremhævede tillige, at man maatte smede, mens Jernet var varmt. Det blev da aftalt, at der den næste Dag, den 17., skulde holdes Krigsraad ombord hos Bjelke. Her indfandt sig da de Ruyter og Eberstein med Underførere, *men Schack blev borte,* og de øvrige Chefer skiltes fra hverandre i Vrede over Schacks Umedgørlighed. Eberstein blev ombord hos Bjelke til den næste Dag, og Bjelke formaaede Eberstein til, at denne endnu skulde se at blive enig med Schack om Togets Fortsættelse. Men da det viste sig, at Schack ikke var tilfreds med de Transportmidler, som Admiralerne kunde skaffe, løb Forhandlingerne ud i Sandet. Det synes herefter, som om det nærmest er Schacks Skyld, at den gunstige Lejlighed ikke blev benyttet til yderligere Erobringer fra Fjenden — f. Eks. af Lolland-Falster, hvis man ikke turde angribe Sjælland, hvor Karl Gustav selv havde Overkommandoen.

Da Fyen langt fra var i Stand til Vinteren over at underholde de store Styrker af Militær, brød Eberstein allerede den 19. op fra Nyborg for efterhaanden at føre sit Korps over til Hertugdømmerne, og Schack forlagde foreløbig sit Hovedkvarter til Odense og lod efterhaanden det [meste af sit Rytteri føre over til

Jylland, medens til Gengæld noget jysk Fodfolk blev trukket til Fyen for at hindre svenske Foretagender mod Øen.

Til hvad der foran er sagt om Fyens Tilstand under det svenske Herredømme skal føjes følgende Oplysninger om Byen Kjerteminde.

Oplysningerne er tagne fra de Indberetninger, som en i 1660 i September nedsat Kommission af Adelsmænd indsendte til Regeringen. Erklæringen fra Kjerteminde oplyser ikke alene Byens frygtelig medtagne Tilstand men giver ogsaa adskillige Oplysninger af militær Interesse. Magistraten opgiver Punkt for Punkt Byens Tab i forskellige Retninger, og det gør et ligefremt overvældende Indtryk at se, hvilken Mængde Bygninger, der helt eller halvt laa hen i Ruiner i den lille By, det ikke ringe Antal, der er bleven afbrændt »af Fjenderne« eller gennemskudt af Kanonkugler — det sidste naturligvis ved Schacks Landgang. Deres Skibsbro er meget forskudt; »Lange Bro, som endnu fattes ved begge Ender« — rimeligvis ogsaa som Følge af Landgangen. Deres Skuder og deres store og smaa Baade har Fjenden taget eller ganske ødelagt. »Herforuden voris Frucht Hauger her for Byen, som vores Armada¹⁾ udi stod i otte Dage« og ej alene Plankeværk, Gærder og Frugttræer afbrudt osv. osv. Dette hentyder til det, som vi kender, at Schack straks efter Landgangen og Fjendens Forjagelse stillede Korpset under Gevær »foran

1) Hær.

Byen« hele Natten, afventende fjendtligt Angreb over Munkebotangen, og det viser, at hans forskansede Lejr blev anlagt umiddelbart opad Byen.

Men mere end alt andet virker følgende Udtalelse: »Desligeste befindes vor Bys Mandtal den 10. Oktober 1656 at beløbe sig til efter Taksering 416 Skilling Redsel, og nu, siden den Tid Borgerne er undvigte og hendøde, findes ikkun til denne Dato 104 Skilling Redsel, hvoraf kan eragtes ikke at være beholden udi Byen videre end den 4. Part.«

»Nok herforuden ere vi fattige Folk her udi Byen mere end en Del andre, formedelst Søkanten, med 8 Regimenter, hvoraf de 5 Regimenter var Cavalieri og de 3 Fodfolk, deres Indkvartering i forbigaaende Fejde meget hart vorden graveret¹⁾ og umaadelig plaget, hvorudover Byen er kommen i saa stor en Gæld, som den næppelig eller aldrig kan betale, af Aarsag Byen nu er saa ringe paa Folk og Huse, som den ikke i Mands Minde været haver, formedelst den største Del af Borgerskabet ere hendøde og fra Byen undvigte, saa at den store Skade med Brandskat, Plyndring, Røveri og Kontributioner, som Fjenden os har tilføjet, er os ikke mulig at udsige eller beskrive, saa vi derover er geraaden udi stor Gæld, Fattigdom og Armod. Efter den Tid, Gudskelov! vores eget Folk sig Landet bemægtiget, stod den ganske Armada hos os udi otte Dage og siden continué²⁾ har haft Indkvartering, som sig mange Tusind Daler kan bedrage« osv. osv.

1) betyngtet.

2) vedblivende.

Et særdeles talende Vidnesbyrd om, hvilken overordentlig Betydning Kongen og Rigsraadet tillagde Sejren ved Nyborg, fremkom den 12. November Aaret efter, idet der udstedtes følgende Reskript til Biskoppen over Fyens Stift, Doktor Laurids Jakobsen: »Vider, at vi naadigst haver for godt anset, *den 14. November aarligen* i vor Fæstning Nyborg *at lade helligholde*, betræffendes fornemmeligen den lykkelig Sejrvinding, som den grundgode Gud os forleden Aar den samme Dag der for[an] Byen forlente. Til hvilken Ende I ogsaa fornøden Tekster, Bønner og anden gudelig Øvelse til samme Dag tilbørlig at helligholde haver at forordne saavel som *Musich* og anden *Solenitet* med Klokker og andet, [saaledes] som en af de andre store højtidelige Dage her udi Riget begaaes.«

Beklageligvis findes der ikke for Nyborg saaledes som for Kjørteminde og flere andre Byer en samtidig, almindelig Beretning om Byens og Borgernes Tilstand efter denne Krig, efter Slaget den 14. og Beskydningen den 15. November, hvilket altsammen uden Tvivl har efterladt sig stærke Spor. Om enkelte Ting erfarer vi dog saa meget, at vi er i Stand til at danne os et ganske godt Begreb om Tilstanden, og det synes derefter — hvad man iøvrigt ogsaa kunde vente — at Nyborg ikke alene *ikke* er sluppen lettere fra denne Trængselsperiode end de andre Byer men endog har lidt mere end disse. Saaledes hedder det i de den 8. November 1661, altsaa aabenbart til Toaarsdagen for Slaget, udstedte Privilegier til Byen, at »Nyborg har i seneste Fejde og disse besværlige Tider udstanden og lidt fast større Pressur og Betryk end nogen anden i den hele Provins og derudover i slet Tilstand geraden er.«

Og som det altid gaar: Naar Krybben er tom, bides Hestene — saaledes ogsaa her, idet en Del af Borgerskabet i Nyborg om Sommeren 1661 skikkede en Deputation til Kjøbenhavn for at bede om at faa nedsat en Kommission til Undersøgelse og Paadømmelse af nogle Stridigheder mellem Borgmesteren og Raadmændene — der var dengang 4 saadanne, senere en Tid 6 — paa den ene Side og en Del af Borgerskabet paa den anden. Borgerne mente nemlig, at Borgmester og Raadmænd »angaaende Indkvartering og anden Udgift og Tynge, der er paakommen Nyborg By siden sidste Krigs Anfang, som er fra 1657 til Dato, som Borgmester og Raad alene haver vild raad for«; og formener Borgerskabet, at deres Øvrighed ikke har »holdt og baaret med dennem« efter Proportion men meget skaanet sig selv og derfor er det »kommet Borgerskabet dis tyngere«, saa de derover er kommen i stor Armod og en Del »slet haver maat undvigt Byen«. De beder om, at de to Mænd Otto Krag til Voldbjærg og Henrik Gyldenstjern til Skovsbo samt to »u-villige« Borgere, nemlig Iver Andersen og Niels Christensen, begge af Odense, maa beordres til at samles i Nyborg for at stævne Parterne for sig og da navnlig Borgmester og Raad, hvilke bør møde med de Ordre, de har faaet af de forskellige Myndigheder om Indkvartering og Tynge m. m. samt med deres Bøger og Optegnelser. Deputationen bestod af 3 Borgere nemlig Jørgen Kall, Anders Pedersen og Bendix Henriksen. Den anden Part i Sagen har dog ikke villet se uvirksom til herved, thi nogle Dage senere ankede Borgmester og Raad hos Regeringen over, at Borgerne er gaaet udenom dem med deres Klage, og de foreslaar Borgmester i Odense Knud Jakobsen — hvem vi alt kender — og en Raadmand

sammesteds til Kommissarier i Stedet for de to Odenseborgere, hvad Regeringen ogsaa gik ind paa. Og der er det ejendommelige ved Sagen, at netop disse Kommissarier er udnævnte samme Dag, som Deputationen i Kjøbenhavn indgav sin Memorial og 5 Dage før Borgmester og Raad har foreslaaet dem. — I øvrigt er Sagens Udfald ikke bekendt.

Ligesom ved Kjerteminde var det i de to Slag-dage gaaet stærkt ud over Borgernes »Kaal- og Køkkenhauger for Nyborg«, hvilke »os ganske ruineret er og endnu (Februar 1661) ej os haver været tilladt dennem igen at omhegne«. De beder derfor om at maatte indhegne Haverne med et »Torngærde«, da de ellers maa mangle det nødvendigste i deres Hus-holdning. Ved samme Lejlighed søgte de at slaa et Slag for, at Byens Porte og »Lyche« maatte befales til visse Klokkeslet Sommer og Vinter at aabnes og lukkes i fredelige Tider, da de ofte hidtil er bleven lukkede tidlig og aabnede sent, saa at hverken Fiskerne, som søger deres Næring af Stranden, eller andre af Indbyggerne, »der om deres Næring paa Landet ville være«, har haft noget bestemt at rette sig efter.

Endnu i 1664 henlaa Byens Skibsbro — en egentlig Havn fandtes der dengang hverken i Nyborg eller i de andre Søkøbstæder, selv ikke i Byer som Helsingør og Helsingborg — og Raadhus i meget ruineret Tilstand, og i Nyborg som alle andre Steder, hvor Svenskerne havde opholdt sig i længere Tid, var alt Jærnbeslag og lignende pillet og revet bort fra de offentlige Bygninger, da Jærn dengang var en forholdsvis kostbar Artikel og da navnlig i Krigstider. Det er saaledes meget betegnende, at da Kay Lykkes Foged paa Rantzauholm, den bekendte og berygtede Peder Børtning, under den store Retssag skulde ind-

sættes i Forvaring sammen med sin Hustru paa Slottet, maatte der over Hals og Hoved indkøbes Jærn til Stænger for Vinduerne, til Hasper og Kramper samt en »Taskelaas til at hænge for Døren hos hannem«. Denne Retssag førtes for en stor Del i Nyborg og var begyndt i Foraaret 1661 med en Klage fra Kay Lykke over Børtings Regnskab for Rantzausholm, og der blev nedsat en Kommission til at undersøge Sagen. I September 1661 blev Børtning og hans Hustru indsatte paa Slottet. Som bekendt var det Hustruens Vidnesbyrd, der tog Grunden bort under Kay Lykke og bevirkede hans Flugt fra Landet og hans Domfældelse. Peder Børtning havde i øvrigt under en Del af Krigen 1657—60 været Cornet — nærmest svarende til Sekondløjtnant — ved Kay Lykkes flotte og dygtige Rytterregiment. Han blev senere Ejer af en større Gaard paa Fyen, en Tid ogsaa Raadmand i Odense men flyttede derefter til Kjøbenhavn.

Men endnu til henimod 1670 led Byen under Følgerne af Krigens Ødelæggelser og Forstyrrelser. Saaledes anmodede Byens Præsident, den bekendte Claus Rasch, i 1666 Kancelliet om, at der maatte blive nedsat en Kommission til at undersøge Byens forskellige Regnskaber -- Kirkens, Skolens, de fattiges samt Byens egne — hvilke alle endnu var i Uorden fra »seneste Fejdetider«. Til Kommissarier udnævntes da Adelsmændene Niels Banner og Henrik Lange, Landsdommer Jens Lassen og Biskoppen i Odense, Magister Niels Bang. Men af en eller anden Grund — muligvis de stærkt spændte udenrigspolitiske Forhold og Danmarks Forberedelser til en ny Krig — blev der ikke gjort noget videre ved Sagen, og to Aar efter klager den nye Borgmester, Laurids Jør-

gensen, over, at han ved sin Bestillings Overtagelse fandt »en heel ringe *politie*« og stor Urigtighed om Skifter og Delingers Forretning, samt Kirkens, Skolens og de fattiges Indkomst og Byens Regnskaber for mange Aar uklarerede og ulikviderede. Han bad om, at der igen maatte blive nedsat en Kommission, og Claus Rasch bad samtidig om det samme.

Men trods alt var Nyborg By dog i 1661 Fyens næststørste efter Odense og tilsyneladende halv saa stor som denne og lige saa stor som Svendborg og Kjerteminde tilsammen. Thi Nyborg havde ikke alene Betydning og Indtægter som Hovedoverfartsstedet til Sjælland men var tillige en ret betydelig Plads for Ud- og Indførsel, hvad der fremgaar af de Brudstykker, der endnu er bevarede af Byens Toldregnskaber fra den Tid. Og selv i det højst urolige og paa saa mange Maader saa skæbnesvangre første Halvaar af 1658 vedligeholdtes der en ret livlig Forbindelse med de »vendiske Stæder« samt »de Nederlandske og Vesterske«. Naar derfor Kongen Aaret efter det minderværdige Slag gjorde den 14. November til en af de store *Fest-* og *Mindedage* i Nyborg og atter det følgende Aar skænkede Byen en Gave — Stabelstadsrettighederne — der kunde gøre den 14. November til en *Glædesdag* for den, har Grunden ikke alene været den, at Kongen har faaet den By særlig kær, hvis Indbyggere havde været Vidne til en af de glædeligste og betydningsfuldste i Kongens Liv, men det har ogsaa, som det senere udtales, været dens »bekvemme Beliggenhed« og Hensynet til, »at den til det heles bedste desto bedre kunde igen begynde at tiltage i Handel«. For at Byen derfor »igen kunde komme til sin forrige Velstand« skulde Nyborg

1) være Stabelstad for hele Fyen, og fremmede Varer maatte alene indføres der til — foruden en Del andre Begunstigelser m. H. t. Ind- og Udførsel — og

2) bevilgedes der dens Indbyggere 24 Aars »Frihed« i forskellige Henseender men navnlig 8 Aars Fritagelse for »al ordinær og ekstraordinær Kontribution og Skat, Ægt og anden borgerlig Tyngde, Besvær, Udgift og Paalæg«.

Hertil føjedes senere, i 1664, den Begunstigelse, at Bytingsdommene der fra skulde kunne appelleres direkte til Højesteret — altsaa udenom Fyens Lands-ting.

* * *

Endnu skal bemærkes, at de to Gaarde Juelskov og Hindemae, tilhørende Sigvard Urne, »der Slaget skeede, den største Del af Armediens da stod paa for nævnte Gaarde og Gods, hvorudover Gaardene blev ruinerede, Bondegodset den største Part ganske ødelagt og afbrændt.« — Om Byen Agnslev erklæres der, at »*udi samme By er ingen bosiddende*, medens (d. v. s. men) alle Gaardene og Husene øde og næsten ruinerede med Undtagelse af 1 Mand, Rasmus Jensen«. Derimod synes baade Rejstrup og de andre nærliggende Byer ikke at have lidt ud over det almindelige der i Egnen.

Afdøde Oberstløjtnant S. A. Sørensen udarbejdede i sin Tid en meget livfuld og tiltalende Fremstilling af Begivenhederne paa Fyen 1659, endende med Slaget ved Nyborg. Rimeligvis forledt af nogle mindre nøjagtige Slagplaner har nævnte Forfatter faaet

den Opfattelse, at Schacks Korps ikke, som her fremstillet, forblev som en anden Træfning bag ved Ebersteins men før Slagets Begyndelse opmarcherede ud *til Siden af* og omtrent *i Højde med* Ebersteins Korps. Heraf fremkommer de mange besynderlige Modsigelser i denne Forfatters Fremstilling — saaledes de stadige Forvekslinger af det brandenborgske og de kejserlige Regimenter, de mærkelige Bevægelser med Fodfolk af Schacks Korps skraat til venstre over Kamppladsen ind imod Ebersteins Modstandere, Omtalen af Hans Friis' Regiment, der antages at staa til højre for Ebersteins Korps, men i Virkeligheden stod bag Ebersteins venstre Fløj og kom til at kæmpe med den yderste højre Fløj af den svenske Slaglinie osv. osv.

Professor Fridericia har i sit bekendte Værk „Adelsvældens sidste Dage“ heller ikke helt kunnet godkende S. A. Sørensens Fremstilling og synes navnlig ikke at dele sidstnævnte Forfatters Opfattelse af Maaden, hvorpaa Schack greb ind i Kampen.
